Зи мурадхэм ерыщу хуэкIуэ

2-нэ нап.

Махуэку

3-нэ нап.

«Адыгэ цIыкIухэм» я дерс щIэщыгъуэхэр

4-нэ нап.

ЗэрыщIадзэжу хэщIыныгъэ ягъуэт

4-нэ нап.

ФИФI ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ IЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКIУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

1924 ГЪЭ ЛЪАНДЭРЭ КЪЫДОКI

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КЪБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

№25 (24.307) • 2022 гъэм гъатхэпэм (мартым) и 10, махуэку • Тхьэмахуэм щэ къыдокI • И уасэр зы тумэнщ

ХэкIуэдахэр ягу къагъэкIыж

Балъкъэрхэр я лъахэм зэрырагъэIэпхъукIрэ илъэс 78-рэ зэрырикъум теухуа дауэдапщэхэр республикэм и къалэхэмрэ щIыналъэхэмрэ щекIуэкIащ. Гъатхэпэм и 8-м Налшык дэт фэеплъ сыным деж щызэхуэсащ балъкъэр лъэпкъым щыщхэр, КъБР-м и Парламентым, Правительствэм, министерствэхэмрэ ведомствэхэмрэ, щIыналъэ администрацэхэм, жылагъуэ, дин зэгухьэныгъэхэм я лIыкIуэхэр.

ПЭКIУМ хэтащ КъБР-м и Парламентым и УнафэщI **Егоровэ Татьянэ**, КъБР-м и Правительствэм и УнафэщI **Мусуков Алий**, КъБР-м щэнхабзэмкIэ и министр **Къумахуэ Мухьэдин** сымэ, нэгъуэщIхэри.

- Зэманыр псы ежэхым хуэдэщ, къэувыIэ имыIэу йожэх гуфIэгъуэри гузэвэгъуэри здрихьэхыу. ХамэщI къыщыхута балъкъэрхэм я щIэблэр нобэ я хэку исыжщ. Абыхэм къащIэхъуащ бынхэр, бынхэм я быныжхэр. ИтIани гуауэм и узыр иджыри яхэвыкIыжакъым, цIыхубэм псори ещIэж, егъэв. Ауэ, дауэ хъуми, лъэпкъыр къелащ, мэпсэу, къэкIуэнум фIыкIэ щыгугъыу. Фэеплъ махуэр гъуэгуанэ дахэм и щIэдзапIэу къахущIэкIыну, къэралыгъуэшхуэм и зыужьыныгъэм и зы Iыхьэу щытыну сохъуэхъу балъкъэрхэм, - жиIащ Къумахуэ Мухьэдин.

КъБР-м ис Муслъымэнхэм я дин IуэхущIапIэм и унафэщI **Дзасэжь Хьэзрэталий** къызэхуэсахэм дыуэ яригъэщIащ. «Илъэс къэс мы щIыпIэм дыкъыщызэхуос ди къуэш лъэпкъым и щхьэ кърикIуа гузэвэгъуэр дигу къэдгъэкIыжыну, а залымыгъэм хэкIуэдахэм дахуэщыгъуэну. Лъэпкъым кърахалейм ихьахэм гущIэгъу Тхьэм къахуищI! Зы лъэпкъи Алыхьым иримыгъэлъагъукIэ апхуэдэ нэщхъеягъуэ», - жиIащ дин лэжьакIуэм.

Къызэхуэсахэр зи хэку ирагъэIэпхъукIыу хэкIуэдахэм яхуэщыгъуа нэужь, фэеплъым удз гъэгъа Iэрамэхэр тралъхьащ.

А махуэм тхыдэ-художественнэ теплъэгъуэхэр, Iуэхум теухуа фильмхэр ягъэлъэгъуащ. Апхуэдэ Iуэхухэр къыщызэрагъэпэщащ къалэхэм, районхэм щыIэ щэнхабзэ IуэхущIапIэхэм.

КЪЭБАРТ Мирэ.

Иджырей мардэхэм тету

Къэбэрдей-Балъкъэрым и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек зи пашэ къулыкъущIэхэм зрагъэлъэгъуащ федеральнэ мыхьэнэ зиIэ «Кавказ» Р-217 автомобиль зекIуапIэм щыщу ди республикэм и щIыпIэ зыбжанэм щызэрагъэзэхуэжхэр.

ГУПЫМ хэтхэм япэщIыкIэ зыщагъэгъуэзащ Малкэ къуажэм къыщыщIэдзауэ Къубэ-Тэбэ нэс дэлъ километри 7,5-рэ зи кIыхьагъ гъуэгур зэрызэрагъэпэщыж щIыкIэм.

Федеральнэ автомобиль зекIуапIэм щыщу, иджырей мардэхэм къитIасэу лэжьыгъэхэр щокIуэкI Аргудан къуажэм къыщыщIэдзауэ Осетие Ищхъэрэ - Аланием хуэкIуэ гъуэгум щыщу километр 15,4-м, Прогресс къуажэм деж Ставрополь крайм хыхьэу километри 5 зи кIыхьагъ гъуэгуми (Псыхуабэ лъэныкъуэмкIэ гъэзам). Иужьрейм ехьэлIауэ ухуакIуэхэм я пщэрылъщ автомобиль зэблэкIыпIэу абдеж дыдэм зэуэ 4 щыпхашыныр. ЗэрыгурыIуэгъуэщи, абы гъуэгум ущызекIуэныр нэхъ шынагъуэнши, тынши ищIынущ. Лэжьыгъэхэр яубла къудейщ, и кIэм щынагъэсынур 2023 гъэм и щэкIуэгъуэ мазэрщ.

Республикэм и Iэтащхьэм апхуэдэуи зригъэлъэгъуащ Шэджэм ЕтIуанэ къуажэм деж псым телъ лъэмыжыр зэрызэрагъэзэхуэжри. Абдежым мы зэманым щыIэр пIалъэкIэ къэбгъэсэбэп хъу лъэмыж щхьэхуэщ, Владикавказ лъэныкъуэмкIэ кIуэ автомашинэхэр ямылейуэ щызэтримыхьэн папщIэ.

КъищынэмыщIауэ, гъуэгуухуэхэм щIадзащ Къубэ-Тэбэ къуажэм дэж псым щхьэщыкI лъэмыжым елэжьыни, Владикавказ ущыкIуэкIэ, Анзорей къуажэм унэмысыпэу Лэскэн псым узэрызэпрыж лъэмыжыр нэхъ бгъуэ щIынми яужь ихьащ.

КъБР-м и Iэтащхьэм фIыщIэ яхуещI автомобиль гъуэгухэмкIэ «Кавказ» управленэм и къудамэу республикэм щыIэм, жэуаплыныгъэ нэс къагъэлъагъуэу я лэжьыгъэр зэрырагъэкIуэкIым папщIэ.

«Гъуэгухэм я щытыкIэм куэду елъытащ республикэм адэкIэ и зыужьыкIэр зыхуэдэнури. Ауэ щыхъукIи, нэхъри яужь дитынущ автомобиль зекIуапIэхэр егъэфIэкIуэным», - къыхигъэщащ республикэм и Iэтащхьэм.

КЪУМАХУЭ Аслъэн.

Ди къуэш республикэхэм

ДэIэпыкъуну хьэзырщ

КЪЭРЭШЕЙ-ШЭРДЖЭС. ***Донецкрэ Луганскрэ къэрашауэ КъШР-р пIалъэкIэ псэупIэ зыхуэхъуахэм папщIэ Черкесск къалэ къыщызэIуахащ ХабзэмкIэ щIэгъэкъуэн хъу центр. «Абы упщIэкIэ зыхуагъазэ хъунущ ДНР-мрэ ЛНР-мрэ къикIахэм. Ахэр зыгъэпIейтейхэр пщIэншэу къыхуащIэнущ», - жиIащ «Урысей зэкъуэт» партым и Къэрэшей-Шэрджэс щIыналъэ къудамэм и пресс-секретарь Мыд ФатIимэ.***

ЦЕНТРЫР щолажьэ «Урысей зэкъуэт» партым и унафэщI Медведев Дмитрий и жылагъуэ зэIущIапIэм.

КъищынэмыщIауэ, КъШР-м Донецкрэ Луганскрэ къикIахэм зэрыдэIэпыкъу хурагъэшащ. А псори щызэхуахьэс республикэм и къалэхэмрэ къуажэхэмрэ.

Уасэхэм хэхъуэнукъым

АДЫГЕЙ. ***АР-м и тыкуэнышхуэхэм щащэхэм я уасэр хэхъуэнукъым. Мы махуэхэм къэпщытакIуэхэр супермаркетитIым абыхэм щыкIэлъыплъащ. ДжэдыкIэм, крупам, вермишелым, хадэхэкIхэм, нэгъуэщIхэми щIэупщIащ. IэщIагъэлIхэм жаIащ цIыхухэр Iуэхум зэримыгъэпIейтейр, нэхъ лейуэ зыри къызэрамыщэхур, ерыскъыхэри хьэпшыпхэри пэрыхьэту тыкуэнхэм зэрыщIэлъыр. Псалъэм къыдэкIуэу жыпIэмэ, Адыгейм и тыкуэнхэм кIэртIоф лIэужьыгъуитху щIэлъщ, я уасэхэмкIэ зэщхьэщыкIыу.***

РЕСПУБЛКЭМ щыIэ ФАС-р, Мэкъумэш хозяйствэмкIэ министерствэр, Промышленностымрэ сатумкIэ министерствэр зэгурыIуащ уасэхэм проценти 5 нэхъыбэ хамыгъэхъуэну. «Ди республикэр абыкIэ гугъуехь хэтынукъым, - жиIащ Гаджян Жаннэ, Мейкъуапэ Хьэрычэт Iуэхумрэ потребительскэ рынокым зегъэужьынымкIэ и къалэ управленэм и IэщIагъэлI нэхъыщхьэм. - Ящэхэм я нэхъыбэр къыздрашыр Краснодарщ, абы сытри куэду кърашалIэ, гъэтIылъыпIэхэм щIэлъхэр иджыри мазищ-плIыкIэ зэбграшыну ярикъунущ. КъищынэмыщIауэ, Мейкъуапи и ерыскъы хъумапIэхэм псынщIэу кIуэд ерыскъыхэм нэмыщI, мазэкIи мазитIкIи цIыхухэр зрикъун щIэлъщ».

IэщIагъэлIым зэрыжиIамкIэ, хьэпшыпхэмрэ ерыскъыхэмрэ зэрыщыIэр, я уасэхэр махуэ къэс къапщытэ. Апхуэдэуи Гаджян Жаннэ къыхигъэщащ тыкуэн нэхъ инхэм я унафэщIхэр цIыхухэр махуэ къэс зыхуей хъухэм я уасэр драмыгъэуеину зэрызэгурыIуар. А Iуэхум къыхыхьащ тыкуэн 30. ЛIэужьыгъуэ 24-м тралъхьэж ахъшэр ягъэмэщIащ, абы хохьэ щIакхъуэр, фошыгъур, хадэхэкIхэр.

Бэгъэпщ Сергей ягу къагъэкIыж

АБХЪАЗ. ***Абхъаз Республикэм и етIуанэ президенту щыта Бэгъэпщ Сергей псэужамэ илъэс 73-рэ ирикъунут. АР-м и Президент Бжание Аслъэн, вице-президент Гунбэ Бадрэ, Парламентым и спикер Кварчия Валерий, премьер-министр Анкваб Александр, Парламентым и депутатхэм, Правительствэм хэтхэм, нэгъуэщI къулыкъущIэхэм, гъунэгъу республикэм къикIа лIыкIуэхэм дыгъуасэ Бэгъэпщым и сыным удз гъэгъа Iэрамэхэр тралъхьащ.***

АБХЪАЗЫМ и етIуанэ президент Бэгъэпщ Сергей илъэс 63-м иту 2001 гъэм накъыгъэм и 29-м дунейм ехыжащ. Ар щыщIалъхьащ езыр къыщыхъуа, Очамчыр районым хыхьэ Джгярдэ къуажэм.

НЭЩIЭПЫДЖЭ Замирэ.

QR-кодхэр Iуахыж

КIуэкIуэ Казбек Iэ щIидзащ коронавирус узыфэ зэрыцIалэ лIэужьыгъуэщIэм республикэм и щIыналъэм зэрызыщиубгъум къыхэкIыу нэхъапэкIэ ягъэувауэ щыта хабзэ ткIийхэр къэгъэтIэсхъэным теухуа унафэм.

КЪЭБЭРДЕЙ-БАЛЪКЪЭР Республикэм и Iэтащхьэм и унафэкIэ жылагъуэ шхапIэхэм зэуэ щIыхьэ хъуну цIыху бжыгъэр зэрагъэмэщIар Iуахыжащ, сабий джэгупIэ пэшхэм, ресторанхэмрэ кафехэмрэ я лэжьыгъэм щIадзэж. Абы щыгъуэми жылагъуэ шхапIэхэр иджыри лэжьэну хуиткъым жэщыр сыхьэти 2-м щегъэжьауэ пщэдджыжьыр сыхьэти 6 хъуху. Япэми хуэдэу, а хабзэм хиубыдэркъым вокзалхэм, аэропортхэм, машинэхэм гъэсыныпхъэ щрагъахъуэ станцхэм, хьэуа къабзэм хэту щIыбым щылажьэ шхапIэхэр, зэпэщIэхауэ сату зыщIхэр, ерыскъы хьэзырхэр къыздыщIэпх хъу IуэхущIапIэхэр.

QR-кодхэр (ковид-сертификатхэр) паубыдыжынукъым шхапIэхэм, театрхэм, музейхэм, щэнхабзэмкIэ унэхэм, ЗАГС-м, кинотеатрхэм, фитнес-центрхэм, спортым зыщыхуагъасэ пэшхэм, зыгъэпскIыпIэхэм, хьэщIэщхэм, зыщагъэдахэ унэхэм щыкIуэкIэ.

Узыфэ зэрыцIалэм пэщIэтынымкIэ къэна хабзэхэм ящыщщ медицинэ нэкIуIупхъуэр къэгъэсэбэпыныр, цIыхухэр гъунэгъуу зэбгъэдэмыхьэныр, цIыху куэд щызэхыхьэ Iуэхугъуэхэр къыщызэрагъэпэщкIэ бжыгъэ къагъэувам нэхъыбэ зэхуэмышэсыныр.

Илъэс 60-м щIигъуэхэу IэнатIэ Iумытхэмрэ узыфэ гъэтIылъа зиIэхэмрэ унэм щIэсын хуейуэ къыхуагъэуvауэ щыта хабзэ ткIийр чэнджэщым хуагъэкIуащ.

ЛэжьакIуэхэм я процент 40-м нэхърэ мынэхъ мащIэр, граждан-правэ зэгурыIуэныгъэкIэ зи къалэнхэр зыгъэзащIэхэр IэнатIэм пыIудзауэ гъэлэжьэнымкIэ къагъэлъэгъуа чэнджэщхэри Iуахыжащ. Ауэ илъэс 60-м щIигъухэм, узыфэ гъэтIылъа зиIэхэм, цIыхубз уэндэгъухэм унэм щIэсу лэжьэну хуагъэлъагъуэ хъунущ.

ЦIыху щхьэхуэхэм яхуэгъэзауэ медицинэ къэпщытэныгъэ зэмылIэужыгъуэхэр ирагъэкIуэкIын щIадзэж.

ЩХЬЭЩЭМЫЩI Изэ.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и къэрал дамыгъэхэр тыным и IуэхукIэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм и Указ

ЕхъулIэныгъэшхуэхэр зэраIэм икIи илъэс куэд лъандэрэ хьэлэлу зэрылажьэм папщIэ цIэ лъапIэхэр яфIэщын

«Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щIыхь зиIэ и дохутыр»

Щоджэн ЖанIэфI Хьэжысон и пхъум - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм Узыншагъэр хъумэнымкIэ и министерствэм и «Республикэ сабий клиникэ сымаджэщ» узыншагъэр хъумэнымкIэ къэрал бюджет IуэхущIапIэм балигъ мыхъуахэм медицинэ кIэлъыплъыныгъэ ядегъэкIуэкIынымкIэ и къудамэм и дохутыр-офтальмологым,

«Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щэнхабзэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ»

Багъэтыр Нинэ Езид и пхъум - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и «КъБР-Медиа» къэрал кIэзонэ IуэхущIапIэм радиом и нэтынхэр зэхэгъэувэнымрэ къэтынымкIэ и редакцэм и редактор нэхъыщхьэм,

«Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щIыхь зиIэ и егъэджакIуэ»

Мизиевэ Ларисэ Магомет и пхъум - Налшык къалэ округым «Языныкъуэ предметхэр кууэ егъэджынымкIэ курыт щIэныгъэ щрагъэгъуэт школ №9» курыт щIэныгъэ егъэгъуэтынымкIэ и къэрал кIэзонэ муниципальнэ IуэхущIапIэм технологиемкIэ и егъэджакIуэм,

«Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щIыхь зиIэ и эколог»

Цепковэ Нэлли Лука и пхъум - щIэныгъэхэмкIэ Урысей академием Тембот А.Къ. и цIэр зезыхьэ Бгылъэ щIыпIэхэм я экологиемкIэ щIэныгъэ институт федеральнэ къэрал бюджет IуэхущIапIэм геоботаникэ къэхутэныгъэхэмкIэ лабораторэм и щIэныгъэ лэжьакIуэ нэхъыжьым,

«Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щIыхь зиIэ и экономист»

Шутко Наталье Николай и пхъум - Федеральнэ казначействэм Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щиIэ управленэм и къудамэ №5-м и унафэщIым.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэ КIУЭКIУЭ Казбек

Налшык къалэ
2022 гъэм гъатхэпэм и 5-м
№22-УГ

«Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и щIыналъэм щIэуэ къежьа коронавирус уз зэрыцIалэм (2019-nCoV) щыпэщIэтыным нэгъэсауэ хуэхьэзырыным и хабзэр щыгъэувыным икIи абы зыщемыгъэубгъуным хуэунэтIауэ лэжьыпхъэхэр адэкIи зэфIэгъэкIыным и IуэхукIэ» Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм 2020 гъэм гъатхэпэм и 18-м къыдигъэкIа Указ №19-УГ-м зэхъуэкIыныгъэхэр хэлъхьэным теухуауэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм и Указ

1. «Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и щIыналъэм щIэуэ къежьа коронавирус уз зэрыцIалэм (2019-nCoV) щыпэщIэтыным нэгъэсауэ хуэхьэзырыным и хабзэр щыгъэувыным икIи абы зыщемыгъэубгъуным хуэунэтIауэ лэжьыпхъэхэр адэкIи зэфIэгъэкIыным и IуэхукIэ» Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм 2020 гъэм гъатхэпэм и 18-м къыдигъэкIа Указ №19-УГ-м, мыпхуэдэ зэхъуэкIыныгъэхэр хэлъхьэн:

а) 2.2-1 пунктым и «б», «в» подпунктхэм къару ямыIэжу къэлъытэн;

б) пункт 2.2-2, 2.2-3-хэм къару ямыIэжу къэлъытэн;

в) 2.2-5 пунктым дэщIыгъужын мыпхуэдэу иту:

«2.2-5. Лэжьыгъэ IэнатIэ пэрымыт е граждан хабзэ зэгурыIуэныгъэкIэ мылажьэ зи ныбжьыр илъэс 60-м нэсахэмрэ нэхъыжьхэмрэ, къищынэмыщIауэ япыIудзауэ псэуну чэнджэщ ирату къагъэлъэгъуа узхэр (гуэдзэн №2) зиIэхэм чэнджэщ етын япыIудза (щыпсэу (здэщыIэ) щIыпIэм имыкIыу) щIыкIэм тетыну.»;

г) пункт 2.6-м и подпункт «а»-м къару имыIэжу къэлъытэн;

д) пункт 2.8-м и етхуанэ абзацым къару имыIэжу къэлъытэн;

е) пункт 5-м и еянэ абзацым хэгъэкIын «штатымкIэ щылажьэм, граждан зэгурыIуэныгъэкIэ зи къалэнхэр зыгъэзащIэхэм и процент 40-м мынэхъ мащIэр, къызэщIиубыдэу» псалъэхэр, «зэпыIуадзыну зыхуагъэувхэм (гуэдзэн №2), цыIхубз уэндэгъухэм» псалъэхэр зэхъуэкIын «ахэр щаIэкIэ япыIудзауэ щытыну чэнджэщ зратхэм (гуэдзэн №2), цIыхубз уэндэгъухэм» псалъэхэмкIэ, «(лэжьакIуэхэм я бжыгъэр щаубзыхукIэ, граждан-хабзэ зэгурыIуэныгъэкIэ зи къалэнхэр зыгъэзащIэхэр, япыIудзауэ лэжьэну зыхуагъэувхэм, халъытэркъым коронавирус уз зэрыцIалэщIэм пэщIэтын хущхъуэхэр зыхалъхьахэр)» псалъэхэр хэгъэкIын;

ж) пункт 6.2-м и подпункт «а»-м къару имыIэжу къэлъытэн;

з) пункт 6.3-м и подпункт «г»-м къару имыIэжу къэлъытэн;

и) пункт 6.4-м къару имыIэжу къэлъытэн;

к) пункт 7-м дэщыгъужын абзац мыпхуэдэу иту:

«Урысей Федерацэм и Правительствэм 2020 гъэм гъатхэпэм и 21-м къыдигъэкIа унафэ №710-м и пункт 5-м ипкъ иткIэ цIыху гуп щхьэхуэхэм медицинэ кIэлъыплъыныгъэхэмрэ диспансеризацэмрэ зэхаублэжын папщIэ лэжьыпхъэхэр убзыхун, санитар-эпидемиологие щытыкIэр, коронавирус уз зэрыцIалэщIэм (COVID-19) зыщиужь лъэхъэнэм зытетын хуей хабзэ актхэмрэ методикэ чэнджэщхэмрэ ягъэзащIэу, апхуэдэ кIэлъыплъыныгъэхэмрэ диспансеризацэмрэ зэрекIуэкIыну щIыкIэмрэ пIалъэхэмрэ цIыхухэр щагъэгъуазэу.»;

л) пункт 7.2-м къару имыIэжу къэлъытэн;

м) пункт 8-м къару имыIэжу къэлъытэн;

н) гуэдзэн №2-м къыщрибжэкIхэм «режимыр ягъэзэщIэну къэзыгъэувхэр» псалъэхэр щызэхъуэкIын «ахэр щыщыIэм и деж чэнджэщ ират режимыр яIыгъыну» псалъэхэмкIэ.

2. Мы Указым къару егъуэт официальнэу къыщытрадза махуэм щегъэжьауэ.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэ КIУЭКIУЭ Казбек

Налшык къалэ
2022 гъэм гъатхэпэм и 5-м
№23-УГ

«Адыгэ псалъэр» къезыгъэхьхэм папщIэ

2022 гъэм и япэ илъэс ныкъуэм цIыхухэм яIэрыхьэну газетхэмрэ журналхэмрэ Iэ щыщIадз зэманыр иухащ.

«Адыгэ псалъэ» газетыр зыIэрыхьэну хуейхэм хъыбар фыдогъащIэ - мэлыжьыхьым (апрелым) къыщыщIэдзауэ ар къевгъэхьын папщIэ Iэ щыщIэвдз хъунущ Урысей поштым и дэтхэнэ IуэхущIапIэми.

Мази 3-м «Адыгэ псалъэ» газетым и уасэщ:

унэм ныфхуахьыну фыхуеймэ - сом 362-рэ кIэпIейкIэ 40-рэщ;

фэ езым поштым къыщыфщтэжынумэ - сом 330-рэщ.

Ди индексыр П 5894

Лъэпкъ тхыдэр «щыпсэу» щIыпIэ

Мыгувэу ди республикэм щагъэлъэпIэнущ абы къэралыгъуэ зэригъуэтрэ илъэси 100 зэрырикъур. Сыт хуэдэу щыта а лъэхъэнэр ди щIыналъэм и дежкIэ? Дауэ, сыт хуэдэ лъэпощхьэпоэхэмрэ гугъуехьхэмрэ зэранэкIа ди цIыхухэм, ехъулIэныгъэхэмрэ гуфIэгъуэшхуэхэмрэ я псэм зыхищIа а гъуэгуанэр къыщакIум? Абыхэм я жэуапыр къозытыфыну, блэкIам худиIапхъэ гупсысэр зыунэтIыфыну щыIэ Iэмалхэм ящыщщ ди лъэпкъ архивхэм щахъумэ дэфтэрхэр. Аращ ди къэрал тхыдэр «щыпсэу» щIыпIэр.

НОБЭ хуэдэ махуэм, гъатхэпэм и 10-м, ди къэралым щагъэлъапIэ УФ-м и Архивымрэ и махуэр. Абы теухуа унафэ 2003 гъэм къищтауэ щытащ УФ-м и Федеральнэ архив къулыкъущIапIэм. Ар гъатхэпэм и 10-м зэрытраухуам щхьэусыгъуэ иIэщ. 1720 гъэм и апхуэдэ махуэм Пётр Езанэм унафэ къыдигъэкIащ къэралым и къулыкъущIапIэ, IуэхущIапIэ псоми щекIуэкI лэжьыгъэхэр, къэралым къыщыхъу IуэхугъуэхэмкIэ зэрыт тхылъхэр зэхузэхуэсыну IэщIагъэлI (архивариус) яIэн хуейуэ.

Совет Союзым, Урысей Федерацэм, абы хыхьэ щIыналъэхэм я тхыдэ-щэнхабзэ щIэиныр щIэблэм я деж нэсыжыну архив къулыкъущIапIэм и IэщIагъэлIхэм я къалэн нэхъыщхьэщ. Апхуэдэ лэжьыгъэм и мыхьэнэр къыхуэмылъытэныр хуэдизу инщ, купщIэшхуэщ. Архивым и фондхэм елIалIэу щахъумэ уасэ зимыIэ дэфтэрхэр. Абыхэм хэзыхьэхуэхэм а тхылъхэр дапщэщи ягъуэт, проектхэр щызэхалъхьэкIэ, тхылъ щатхкIэ, конференцхэм, семинархэм зыщыхуагъэхьэзыркIэ, щIэныгъэ лэжьыгъэ щагъэзащIэкIэ. Архивым и лэжьакIуэхэм я щIэныгъэмрэ зэфIэкIымрэ я фIыщIэкIэ зэи зыми къехъулIэнукъым къэралымрэ абы и щIыналъэхэмрэ я тхыдэр къэтхьэкIыныр.

Къэралым, республикэм я тхыдэм и дежкIэ мыхьэнэшхуэ зиIэ архив къулыкъум зыщигъужащ ди щIыналъэми. Зи къэралыгъуэр мы гъэм илъэси 100 ирикъу Къэбэрдей-Балъкъэр апхуэдэ статусым иту зэрызэфIэувэрэ зы илъэси иримыкIыу нэгуэ къэхъуащ щIыналъэм щекIуэкI зэхъуэкIыныгъэхэр нэхъыщхьэхэр лъэпкъ тхыдэм къыхэнэн, абы къэкIуэну щIэблэм дэфтэр щхьэусыгъуэ яхуэхъумэн зэрыхуейр. Абы и хэкIыпIэну щыт – а дэфтэрхэм я хъумапIэ щыIэныр. А мурадыр и гъуэзу, Къэбэрдей-Балъкъэр областной советым и гъэзэщIакIуэ комитетым и Президиумым 1922 гъэм бадзэуэгъуэм и 1-м унафэ ищIащ щIыпIэм архив IэнатIэ къыщызэгъэпэщыным теухуауэ. Абы и къалэн нэхъыщхьэр иджыри къэс зэхуэхьэса хъуа дэфтэрхэр хъумэныр, а пIалъэм къыщыщIэдзауэ цIыхухэр къыщызэхахыу хъу гъэхъуэнур, цIыхухэр хуейхэр, хъумэ, абыхэм щыгъуазэ зыхуащIыну Iэмал етыныр.

Облисполкомым и нэIэм щIэтми, щIыналъэ архив бюрор зэпхауэ лажьэр къэралым и Архив нэхъыщхьэмрэ абы и Кавказ Ищхъэрэ краевой архивымрэт. А IэнатIэхэм я IэщIагъэлIхэм хуабжьу сэбэп хъурт ди щIыпIэм архив къулыкъущIапIэр щызэтеувэныткIэ. Партым и унафэм ипкъ иткIэ, гулъытэ хэха хуащIырт абы щIэлъ тхыдэ дэфтэрхэр зыхуей хуэзэу, зэхэхауэ хъумэным. Япэ илъэсхэм архив бюром Хуитыныгъэм и паркым деж щыт музейм щыщ зы пэш хухахауэ щытащ, иужькIэ абы зиужьащ иубыд щIыпIэм и инагъкIи, щахъумэ дэфтэрхэм я бжыгъэкIи. Областым и архивым къызэщIиубыдэн хуейт революцэм и пэ къиихуэ илъэсхэм ятеухуа тхыгъэхэр. А зэманым ехьэлIауэ щыIэ дэфтэрхэр зэхуахьэсыжу елэжьыжьа нэужь, хъумапIэм и фондым щIэлъ тхылъ зэмылIэужьыгъуэхэм я бжыгъэр мин 15-м нэсырт. Ахэр ятеухуат Къэбэрдей судым, Къэбэрдей шууей полкым, Кавказ линэм и управленэ нэхъыщхьэм я лэжьэкIэ-щыIэкIэм.

Дауи, гугъуехь куэд зыпылъ къалэнт архив лэжьыгъэр къызыхуэтыншэу зэтеублэныр. ХъумапIэхэр псыIэт, ахэр жьырэ нэхукIэ тэмэму ирикъуртэкъыми, дэфтэрхэм ящыщ куэд хьэлэч хъурт, гъуатэрти. Куэдрэ къэхъурт архивым и лэжьакIуэхэм гъэмахуэм дэфтэрхэр щIыбым къыщIахыурэ дыгъэ щрагъэу, щагъэгъущ. Абыхэм ящыщу мыхьэнэшхуэ зиIэхэр шкаф щхьэхуэхэм щахъумэрт, адрейхэр телъхьэпIэхэм трагъэзагъэрт, зэхэхауэ.

РСФСР-м и архив лэжьакIуэхэм я езанэ съездыр 1925 гъэм екIуэкIауэ щытащ. Абы зэрыщыжаIамкIэ, КъБАО-м и архив IэнатIэр иджыри зэтеувэ къудейуэ арат. Пэжу, а илъэсымрэ къыкIэлъыкIуэ гъэмрэ къриубыдэу областым къыщызэIуахауэ щытащ щIыпIэ архив къудамэу 9. Апхуэдэхэт, псалъэм папщIэ, Балъкъэр, Бахъсэн, Къэзакъ, Налшык, Аруан къудамэхэр, нэгъуэщIхэри. 1927 - 1932 гъэхэм къриубыдэу щIыналъэ архивым зыужьыныгъэфI игъуэтащ. ЩIыпIэ хъумапIэхэм кърахри, окружной фондым халъхьащ 1917 - 1921 гъэхэр къызэщIэзыубыдэ дэфтэрхэр. Ахэр ятеухуат революцэ комитетхэр къуажэхэм зэрыщылэжьам, милицэ IэнатIэхэм щрагъэкIуэкIа Iуэхухэм, нэгъуэщIхэми. Иджы щIыналъэ архивым щахъумэрт къэрал мыхьэнэ зиIа Iуэху 36129-м ехьэлIа дэфтэрхэр.

Ди щIыналъэм щызэфIах архив лэжьыгъэшхуэр къыщалъытауэ щытащ 1929 гъэм екIуэкIа я съездым. Мыгувэу къащтауэ щытащ «Краевой (областной) архив къудамэхэм ятеухуауэ» унафэр. Абы ипкъ иткIэ лэжьыгъэр нэхъ тэмэму, къызыхуэтыншэу зэтегъэува хъуащ: хъумапIэхэм щIэлъ дэфтэрхэр щIэрыщIэу щIапщытыкIыжащ, архив лэжьакIуэхэм я бжыгъэми хагъэхъуащ. Парт, совет къулыкъущIапIэхэм щызекIуэ дэфтэрхэр хъумэным гулъытэшхуэ зэрыхуащIым къыхэкIыу, ахэр архивхэм щызэхуэхьэсыныр нэхъ тынш хъуащ.

Жэпуэгъуэ революцэ иным и юбилейхэм, щIыналъэм и махуэшхуэхэм ирихьэлIэу архивым и лэжьакIуэхэм ягъэхьэзырырт гъэлъэгъуэныгъуэ хьэлэмэтхэр. Махуэ къэс жыхуаIэм хуэдэу зызыужь цIыхубэ хозяйствэм и блэкIар къызыхэщыж дэфтэрхэр, сурэтхэр куэдым гъэщIэгъуэн ящыхъурт.

1941 гъэм нэмыцэ зэрыпхъуакIуэхэр ди къэралым къытеуа нэужь, СССР-м и къэрал архив фондыр бийм щахъумэн папщIэ, ар Таджик ССР-м ягъэIэпхъуэну унафэ ящIауэ щытащ. Архивхэм щызэхьэхуэса дэфтэр псори ирашыну Iэмал зэрыщымыIэм къыхэкIкIэ, япэ ирашын хуейт къэралым и экономикэ щытыкIэмрэ дзэ лъэщагъымрэ къэзыгъэлъагъуэхэр, апхуэдэу Iуэхугъуэ зэмылIэужьыгъуэхэмкIэ бийм гъуэгугъэлъагъуэ хуэхъуфыну тхылъхэр. Адрей дэфтэрхэм ящыщу щIэныгъэ е практикэ и лъэныкъуэкIэ лъапIэныгъэшхуэ зыбгъэдэмылъхэр ягъэсыпхъэт. Совет Правительствэм и апхуэдэ унафэр игъэзащIэу, Къэбэрдей-Балъкъэрым и архив лэжьакIуэхэм хамэ щIыпIэм ягъэIэпхъуэн хуейуэ ягъэхьэзырат дэфтэр мин 14-м нэс. Ди жагъуэ зэрыхъущи, а псори ирашыну хунэмысу, бийр ди щIыналъэм къихьащ икIи хъумапIэм къыщIэна библиотекэ фондри нэгъуэщI дэфтэр куэди Iисраф ищIащ. Апхуэдэу куей архивхэри зэтрагъэсхьауэ щытащ нэмыцэхэм. Къэнар Прималкинскэ хъумапIэм щIэлъа дэфтэрхэм я закъуэт – бийр къэмыс щIыкIэ абы и лэжьакIуэхэр хунэсат дэфтэр псори щIым щIатIэну.

Ди республикэр хуит къащIыжа нэужь, архивым и лэжьакIуэхэр яужь ихьэжащ я Iуэхур зэрызэтраублэжыным. Абыхэм зыIэрагъэхьэжащ хамэ щIыпIэ яшауэ щыта дэфтэрхэр, къэнахэри зэхуахьэсыжащ.

1959 гъэм Налшык щаухуащ Кавказ Ищхъэрэм щыяпэ архив унэшхуэр. Абы хэтт лабораторэ щхьэхуэхэр, дэфтэрхэм узэрелэжь хъуну оборудованэ зэмылIэужьыгъуэхэр. Апхуэдэ зэхъуэкIыныгъэхэм я фIыгъэкIэ, архив лэжьакIуэхэм я Iуэхур нэхъыфIу къызэгъэпэща, нэхъ дэкI хъуащ. Абыхэм ирагъэкIуэкI конференцхэр, семинархэр хуабжьу сэбэп хъурт я лэжьыгъэр ефIэкIуэнымкIи. Къэбэрдей-Балъкъэрым и архив IэщIагъэлIхэр нэгъуэщI щIыналъэ архивхэми СССР-м и Къэрал архив фондми пыщIауэ зэрыщытым къыхэкIыу, 1960 - 1980 гъэхэм ди республикэм и хъумапIэм щIэлъхэм къахэхъуащ ди щIыпIэм теухуауэ абыхэм щахъумэ дэфтэрхэм я копиехэр. Апхуэдэ зэдэлэжьэкIэм щIыналъэ архивхэр нэхъ къулей ищIащ.

ЛIэщIыгъуэ блэкIам и 90 гъэхэм ди къэралым щекIуэкIа зэхъуэкIыныгъэхэм архивым и лэжьыгъэм щIэ куэд къыхалъхьащ. Абы щIэлъ дэфтэрхэу нэхъапэм «къэрал щэху» мыхъурыр зытегъэуауэ щытахэм ящыщ куэд цIыхухэм яхузэIухa хъуащ, дэфтэрхэр хъумапIэм Iэрыхьэн икIи щыхъумэн и лъэныкъуэкIи щыIа Iэмалхэми къахэхъуащ.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и архив къулыкъущIапIэр иджырей зэманым щытщ щIыпIэм и къэрал властым и гъэзэщIакIуэ IэнатIэу. Архивым Iуэхушхуэхэр зэфIех щIыналъэм и дэфтэрхэу къэрал мыхьэнэ зиIэхэр хъумэным, абы ехьэлIа хабзэ-хуитыныгъэ тхылъхэр гъэхьэзырыным, архивым и щIэныгъэ-справочнэ IэнатIэр къызэIухыным икIи абы и лэжьыгъэр егъэфIэкIуэным, хъумапIэм щIэлъ дэфтэрхэр щызэхуэхьэса тхылъхэр къыдэгъэкIыным, гъэлъэгъуэныгъэ зэмылIэужьыгъуэхэр къызэгъэпэщыным, нэгъуэщI унэтIыныгъэхэми ехьэлIауэ.

КъБР-м и Архив къулыкъущIапIэм иджырей тхыдэм и дэфтэрхэр хъумэнымкIэ и IэнатIэм и унафэщIу илъэс куэдкIэ лэжьащ Ащхъуэт Раисэ Мухьэмэд и пхъур. Ар ди республикэм и тхыдэм фIыуэ щыгъуазэ, щIыналъэм и къэхъукъащIэ блэкIахэм яIа мыхьэнэр зыхэзыщIэ, ахэр блэкIамрэ нобэмрэ зэпызыщIэу, къэкIуэнум дыхуэзыунэтI Iуэхугъуэу зэрыщытыр къызыгурыIуэ лэжьакIуэ гумызагъэт. А цIыху щыпкъэм и фIыгъэкIэ ди республикэм щызэхуэхьэса хъуащ дунейпсо цIэрыIуагъ зиIэ ди лъахэгъухэм ятеухуа «дыщэ» фондхэр. Апхуэдэхэщ, псалъэм папщIэ, дирижёр Темыркъан Юрэ, тхакIуэ, режиссёр Къандур Мухьэдин, скульптор, сурэтыщI Шемякин-Къардэн Михаил, сурэтыщI КIыщ Мухьэдин сымэ я гъащIэмрэ творчествэмрэ ехьэлIа дэфтэрхэр, нэгъуэщIхэри.

Архивым щекIуэкI апхуэдиз лэжьыгъэр къызыхуэтыншэу дэгъэкIыным я гуащIэшхуэ сыт хуэдэ зэмани ирахьэлIащ КъБР-м и архив къулыкъущIапIэм и унафэщIхэм, абы щылажьэ IэщIагъэлIхэм. Ди щIыналъэм, абы и цIыхухэм къулыкъу пэж яхуэщIэн – аращ а IэнатIэм и къалэн нэхъыщхьэр. Абы и лэжьакIуэхэм зэфIах лэжьыгъэр - республикэм и тхыдэр хъумэныр - лъэпкъым, къэкIуэну щIэблэхэм къахуэщхьэпэн, мыхьэнэшхуэ зиIэ къэрал Iуэхуу зэрыщытыр хьэкъщ.

КъБР-м и архив къулыкъущIапIэм и лэжьакIуэ псоми дохъуэхъу я IэщIагъэм епха махуэшхуэмкIэ. Я зэфIэкIым, зыпэрыт Iуэхум хуаIэ жэуаплыныгъэм хэхъуэ зэпыту, ехъулIэныгъэщIэхэр зыIэрагъэхьэу, узыншагъэ быдэ яIэу, мамырыгъэрэ зэIузэпэщыныгъэрэ щымыщIэу куэдрэ Тхьэм игъэпсэу, игъэлажьэ.

ЖЫЛАСЭ Маритэ.

Зи мурадхэм ерыщу хуэкIуэ

Кавказым и бзылъхугъэ цIэрыIуэхэм яхэтщ политикэм, гъуазджэм, щIэныгъэм, литературэм, хьэрычэт Iуэхум ехъулIэныгъэ щызыIэрызыгъэхьахэр. Абыхэм язщ мы тхыгъэр зытедухуа, Ломоносовым и цIэр зэрихьэу Москва дэт къэрал университетым и психофизиолог, «Урысейм и меценат» щIыхьыцIэмрэ «ПщIэрэ щIыхьрэ», «Си гур сабийхэм язот» артийскэ дыщэ орденхэмрэ зыхуагъэфэща, «2018 гъэм и цIыху» зэхьэзэхуэм и лауреат, ЮНЕСКО-м и сертификатыр, ТекIуэныгъэ Иныр илъэс 75-рэ щрикъум ирихьэлIэу къыдагъэкIа медалыр зыхуагъэфэща Щэбэтыкъуэ Мадинэ. Бзылъхугъэ телъыджэм теухуауэ куэд пхужыIэнущ, ари фIы защIэу. ГъащIэ матэщIэдза зримыта бзылъхугъэм зэфIэкIкIэ Тхьэр къыхуэупсат.

МАДИНЭ 1976 гъэм Нарткъалэ къыщалъхуащ. ЩыцIыкIу дыдэм щегъэжьауэ ар куэдым гу лъызытэ сабий набдзэгубдзаплъэт. Лэжьыгъэр щагъэлъапIэ, щIэныгъэм гулъытэ лей щыхуащI унагъуэ дахэт Щэбэтыкъуэхэ. Абы и акъужь гуакIуэр къыщIимыхуу къэнакъым хъыджэбз цIыкIуми: курыт школым фIы дыдэу зэрыщеджэм къыдэкIуэу, ар гъуазджэ гупжьей зэмылIэужьыгъуэхэм хэтт, хамэ къэралыбзэхэр иджырт, хэдыкI лIэужьыгъуэхэми дахьэхырт. Сытым яужь ихьэми, и адэ-анэр абыкIэ гушхуэн хуэдэут зэризэфIихыр икIи нэхъыжьхэм фIыщIэ яхуищI зэпытт фIыуэ илъагъу Iуэхум пэрытыну Iэмал къызэрыратым папщIэ.

Нарткъалэ и езанэ школым илъэс плIыщIым нэблэгъауэ щылажьэ, Мадинэ и егъэджакIуэ Мэкъуауэ Мариannэ жеIэ: «Хъыджэбз зэпIэзэрыт цIыкIур япэу дыдэу щыслъэгъуам гу лъыстат абы гу къабзэрэ псэ хьэлэлрэ зэриIэм, зыпэрыхьэ сыт хуэдэ Iуэхури зэрызригъэхъулIэфын шыIэ зэрыхэлъым. Абы и псэкупсэ къулеигъэм удехьэх, узыIэпешэ. Дызэхуэзэху сэ гу лъызотэ пщIэшхуэ къызэрысхуищIым, къызэрысхуэгуапэм. Иджыпсту сэ езыр сыщоджэж Мадинэ и деж: психологием и унэтIыныгъэ куэдым езым хуиIэ бгъэдыхьэкIэ щхьэхуэхэм сыщегъэгъуазэ, цIыхум зэрызиужьын хуеймрэ и псэр зэрипсыхьыпхъэмрэ къызгурегъаIуэ».

1993 гъэм курыт школыр дыщэ медалкIэ къиухри, ар щIэтIысхьащ КъБКъУ-м и юридическэ факультетым. Абы иужькIэ щеджащ СГА-м (Иджырей гуманитар академием), психологием и магистру еджапIэр къиухащ. СГА-м иужькIэ ар илъэсиблкIэ щылэжьащ Налшык и гимназие №14-м. Класс нэхъыжьхэр психологиемрэ IэщIагъэ и лъэныкъуэкIэ ныбжьыщIэхэр унэтIынымрэ щригъаджэкIэрэ, сабийхэми балигъхэми уазэрыдэлэжьэн хуейм ехьэлIауэ куэд дыдэ къищIащ.

Узыпэрыт Iуэхум ущехъулIэн папщIэ абы фIыуэ хэпщIыкI къудейкIэ зэфIэкIынукъым. Лэжьыгъэм узэрыхуэIэижьым къыдэкIуэу, цIыхугъэ, шыIэ, пэжыгъэ пхэлъын, къыщIэбдза Iуэхур и кIэм зэрынэбгъэсыфын ерыщагъ уиIэн хуейщ. Мис а псори, бзылъхугъэ гуакIуагъэри щIыгъужу, хэлъщ Мадинэ.

2006 гъэм абы Нарткъалэ къыщызэIуихащ хьэпшып цIугъэнэхэр щащэ и япэ тыкуэныр («Сапфир»), адрей илъэсым абы къыкIэлъыкIуащ Налшык и «Горный», «Галерея» тыкуэнышхуэхэм хэту лажьэу иригъэжьа «Золотая архидея» дыщэхэкI бутикхэр. Къэбгъэлъагъуэмэ, ахэри, шхын щащэ тыкуэнхэри, бэджэнду ит пэшхэри зэхэту иджыпсту Щэбэтыкъуэм иIэщ IуэхущIапIи 9.

- Ипэхэм гугъут, сыту жыпIэмэ зэрызагъэщIэращIэ хьэпшыпхэр къэзыщэхухэм нэхъ ягу ирихьэр къэщIэн хуейт. НэгъуэщIыпIэ щумыгъуэтыну, зырыз-тIурытIу фIэкIа ямыщI цIугъэнэхэрат тыкуэнхэм къатшэр, - жеIэ бзылъхугъэм.

ДыщэхэкI гъуазджэм Мадинэ дезыгъэхьэхар совет сатум и отличник, Нарткъалэ и тыкуэнышхуэм и унафэщIу илъэс куэдкIэ щыта, хьэпшып цIугъэнэхэр щэн-къэщэхун хьэрычэт Iуэхум илъэс 36-кIэ пэрыта и анэ Светланэщ. Абы ткIийуэ игъэсащ ипхъу Мадинэрэ и къуэ Анзоррэ. ТIуми гъащIэм я гъуэгу щыпхашыжауэ зыхуей хуэзэу щIэпсэури я анэ гумащIэм и фIыгъэщ.

АдэкIи щIэныгъэ зригъэгъуэтым нэхъ къэзыщтэ Мадинэ 2013 гъэм щIэтIысхьащ Ломоносов М. В. и цIэр зэрихьэу Москва дэт университетым и «Психофизиологие» факультетым икIи ар диплом плъыжькIэ къиухащ. Бзылъхугъэр зэреджа илъэситIым абы къехъулIащ полиграфым и канал 256-м ирилэжьэфу зригъэсэн. Ар зыхузэфIэкIыр машIэ дыдэщ. 2018 гъэм еджэным щипищащ МГУ-м и аспирантурэм психологиемкIэ и кафедрэм.

И хьэрычэт Iуэхум къыхуихь мылъкум игурэ и псэрэ хуиту псапэ хещIыкIыф Мадинэ. Зыхуей хуэмызэ, бын куэд щапI унагъуэхэм доIэпыкъу, сабий сымаджэхэм зыщIагъэкъуэн папщIэ къызэрагъэпэщ Iуэхухэм и ахъшэ хелъхьэ. 2017 гъэм абы и уасэр щIитащ зи нэкIум ныкъуэдыкъуагъэ иIэу къалъхуа сабийхэм я операцэм.

КъеббжэкIыну гугъу дыдэ хъунущ Щэбэтыкъуэ Мадинэ и Iэр къызыпекIуэкI псори. Адыгэм апхуэдиз щытхъупсым емыкIу пылъу къызэрилъытэм папщIэ, абы зыщытхъумэми нэхъыфIу къызолъытэ. Шэч зыхэмылъыжыр зыщ: Мадинэ хузэфIокI «къэзылъхуам хуэфащэщ», «къызыхэкIар егъэпэж» зыхужригъэIэн.

Иджыпсту Мадинэ Москва щрегъэухуэ «ЦIыхум и институт» зи фIэщыгъэ IуэхущIапIэ. Абы къыщагъэсэбэпынущ Японием щащIа IэмэпсымэщIэхэр, лэжьэну ирагъэблэгъэнури МГУ-м щIэныгъэхэмкIэ я докторхэрщ. Мадинэ зэрыжиIэмкIэ, абы къэхутэныгъэ лэжьыгъэхэр щрагъэкIуэкIынущ, цIыхум и зэфIэкIыр къэщIэным, зегъэужьыным ехьэлIауэ.

«ЦIыхум лъэмыкIын, ар зыпэмылъэщын щыIэкъым. Нэхъыщхьэр уи натIэм къритхар уи фIэщ хъуууэ зыхуэбгъэувыжа мурадым ухуэкIуэнырщ. ИтIанэ гъащIэр плъыфэбэу зэщIэпщIыпщIэнущ, уэри абы насыпыфIэ урихъунущ, - жеIэ Мадинэ.

ИСТЭПАН Залинэ.

Гулъытэ къыхуащIащ

Май щIыналъэм и жылагъуэ нэхъ инхэм ящыщ Котляревскэм щыпсэухэм медицинэ Iуэхутхьэбзэхэр дяпэкIэ я щIыпIэм щагъуэтынущ.

МАСТЭ зыхегъэIун нэхъ Iуэху ямыIэми, цIыхухэр район сымаджэщым нэсыху кIуэн хуей хъурт, станицэм дэт дохутыр IуэхущIапIэр куэдым зэрыщыщIэм и зэранкIэ. КъищынэмыщIауэ, унэри зэгъэпэщыжын хуейт.

Жылагъуэдэсхэм мызэмытIэу лъэIукIэ зыхуагъэзащ ар зэгъэбыдылIа щIыналъэ сымаджэщми Жылагъуэ палатэми. Iуэхум иужь ихьэри, унэм и бжэ-щхьэгъубжэхэр щIэуэ халъхьащ, псыр зэрекIуалIэ, къызэрыщIашыж бжьамийхэр зэрахъуэкIащ, япэу зыхуеину хьэпшыпхэр, зэрыIэбэ Iэмэпсымэхэр къыхуащэхуащ.

Стационарыр къызэIуахыжауэ хъарзынэу мэлажьэ, цIыхухэр зыхуей Iуэхутхьэбзэ щхьэхуэхэр щагъуэт. Iуэхур зэгъусэу зэфIахащ КъБР-м Узыншагъэр хъумэнымкIэ и министерствэм, район сымаджэщым, щIыналъэ администрацэм, «Красная нива» мэкъумэш предприятэм, Жылагъуэ палатэм, ЦIыхубзхэм я зэгухьэныгъэм.

ШЭРЭДЖ Дисэ.

Дунейм щыхъыбархэр

Щхьэусыгъуэщ псори

США-р Урысейм лъэныкъуэ куэдкIэ къыпэуващ иужьрей зэманым. Апхуэдэу щIищIыр хэт и дежкIи гурыIуэгъуэщ – Донбассым къыщхьэщыжу УФ-м и дзэхэр Украинэм и щIыналъэм зэрихьарщ яхуемыгъэхыр. Ди къэралым къыхуагъэува экономикэ санкцэхэм къахэхъуащ дипломатие IэнатIэмкIэ къызэреныкъуэкъури.

Урысейм и лIыкIуэу ООН-м щыIэхэм ящыщу цIыху 12 США-м кърагъэкIыжащ иджыблагъэ. Я унагъуэхэр ящIыгъуу ахэр Нью-Йорк ябгынэри, Москва къэлъэтэжащ гъатхэпэм и 8-м. Дипломатхэм къыдагъуар сыт жыпIэмэ, ахэр США-м я шынагъуэншагъэм зэран хуэхъуу, уеблэмэ тIасхъэщIэх Iуэхухэм хэту къагъэкъуэншащ.

«ООН-м и штаб-фэтэрыр ди деж щыIэным теухуауэ етщIылIа зэгурыIуэныгъэм къыдит хуитыныгъэр къэдгъэсэбэпри, дэ унафэ къэтщтащ урысей дипломатхэр ди къэралым идгъэкIыжыну. Абыхэм Штат Зэгуэтхэм щагъэзащIэр я пщэ къыдэхуэ къалэнкъым. Ди лъэпкъ шынагъуэншагъэр къамыгъэтIэсхъэн хуэдэу ахэр ди хэкум зэридгъэкIымкIэ хъыбар едгъэщIащ», - жиIащ США-м и лIыкIуэу ООН-м зэпымыууэ щыIэм и къуэдзэ Миллс Ричард, зэгухьэныгъэм ШынагъуэншагъэмкIэ и советым къыщыщыпсалъэм.

США-м щхьэзыфIэфIу дунейпсо хабзэр къыщызэпиуд къызэрыхъум ООН-м и Секретарь Нэхъыщхьэм мызэ-мытIэу гу лърагъэтащ, абы унафэ тращIыхьын зэрыхуейри къыхагъэщащ, ауэ зыри къикIакъым. Апхуэдэуи, Урысейм и лIыкIуэу Лъэпкъ Зэкъуэтхэм я Зэгухьэныгъэм зэпымыууэ щыIэ Небензя Василий нэхъ пасэуи тригъэчыныхьу жиIащ ООН-м и штаб-фэтэрыр Нью-Йорк щылэжьэну зэрытраухуауэ щытар зэрыщыуагъэр, ар нэгъуэщI къэрал гуэрым щыIэныр зэрынэхъ тэмэмыр. Сыту жыпIэмэ, щэху-нахуэми, езым и сэбэп зыхэлъхэр пхигъэкIын мурадкIэ США-р ООН-м и IуэхущIафэхэм зэрыхэIэбэнур икIи зэрыхэIэбэр нэрылъагъущ.

ЩытыкIэр йофIэкIуэж

Коронавирус узыфэ зэрыцIалэм земыгъэубгъуным хуэгъэзауэ къащтауэ щыта мардэхэр, къанэ щIагъуэ щымыIэу, Iухыжыныр зэрыфIэтэмэмыр хэIущIыIу ищIащ «Роспотребнадзор»-м.

Абы зэрыщыжаIамкIэ, зытетын хуейр цIыху зэхуэсыпIэхэм нэкIуIупхъуэхэр щызыIуагъэлъынымрэ я Iэхэр дезинфекцэ щIынымрэ теухуа хабзэхэрщ.

«COVID-19-р зыпкърыхьахэм я бжыгъэр иужьрей тхьэмахуэ зэхуакум кърииубыдэу процент 29,6-кIэ нэхъ мащIэ хъуащ. УФ-м и щIыналъэ 75-м щытыкIэр щофIэкIуэж, хэпщIыкIыу нэхъ мащIэ хъуащ сымаджэ хъухэм я бжыгъэр, ар зэуалIэхэм я нэхъыбапIэми къаймыхьэлъэкIыу япкърокI», - жеIэ IуэхущIапIэм зэбгригъэха тхыгъэм.

Нобэ

♦**Жьэжьейм и дунейпсо махуэщ**

♦**Урысей Федерацэм и Архивхэм я махуэщ**

♦**Адыгэ Республикэм и Конституцэм и махуэщ**

♦**1929 гъэм** къалъхуащ КъБР-м щIыхь зиIэ и нартыхугъэкI, Социалист Лэжьыгъэм и ЛIыхъужь **Емышэ Хьэлий**.

♦**1939 гъэм** къалъхуащ «Адыгэ шхыныгъуэхэр» тхылъыр къыдэзыгъэкIа, лъэпкъ ерыскъы зэмылIэужьыгъуэхэр гурыхьу зыгъэхьэзыр инженер-технолог **Къубатий Борис**.

♦**1944 гъэм** къалъхуащ сурэтыщI **Къудей МэчрэIил**.

♦**1951 гъэм** къалъхуащ опернэ уэрэджыIакIуэ, КъБР-м и цIыхубэ артисткэ **Бесчокъуэ Майе**.

♦**1952 гъэм** къалъхуащ Адыгэ Республикэм щIыхь зиIэ и журналисткэ **Сихъу Гуэщнагъуэ**.

Дунейм и щытыкIэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкIэ, Налшык уфауэ, къешх-къесу щыщытынущ. Махуэм хуабэр 1 градус, жэщым щIыIэр 1 градус щыхъунущ.

Зыгъэхьэзырар
ЖЬЭКIЭМЫХЪУ Маринэщ.

КъэхутэныгъэщIэхэм хуагъэуш

Бэрбэч ХьэтIутIэ и цIэр зезыхьэ Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым иджыблагъэ къищтащ къэхутэныгъэхэр езыгъэкIуэкI лэжьакIуэхэр зэрытрагъэгушхуэ, Iуэхум хуэзыгъэуш унафэ.

АБЫ ИПКЪ иткIэ КъБКъУ-м щылажьэ компьютер мылъку программэ зэмылIэужьыгъуэхэр зэхэзыгъэувэхэм, промышленностым и IэнатIэхэм щызэрахьэ хъуну щапхъэхэр къыщIэзыгъэкIхэм, микросхемэхэр зыщIхэм, щIэныгъэ унэтIыныгъэхэм я зэпыщIапIэм деж щрагъэкIуэкI къэхутэныгъэ зэхуэмыдэхэр утыку къизылъхьэхэм дяпэкIэ мылъкукIэ зыщIагъэкъуэнущ.

Гулъытэ пыухыкIа зыхуащIыну къэхутэныгъэхэр лэжьыгъэкIэ зэпха IэнатIэм теухуауэ е унафэщIым къарита къалэным тещIыхьауэ щытын хуейщ. Абы къищынэмыщIауэ, къэрал унафэхэм, грант зэхьэзэхуэхэм, дунейпсо икIи урысейпсо мыхьэнэ зиIэ къэхутэныгъэхэм япкъ иткIэ ирагъэкIуэкIа лэжьыгъэми КъБКъУ-м къищта унафэр ялъэIэсынущ.

КъБКъУ-м и пресс-IэнатIэм хъыбар къызэритымкIэ, промышленностым и IэнатIэхэм къыщагъэсэбэп хъуну щIэныгъэ унэтIыныгъэхэм щрагъэкIуэкI къэхутэныгъэхэм папщIэ зэ тыгъуэу иратыну ахъшэр сом мини 10, щапхъэхэр къыщIэзыгъэкIхэм сом мини 5, компьютерхэр зэрылэжьэну программэхэр зэхэзыгъэувэхэмрэ микросхемэхэр зыщIхэмрэ мин тхурытху иратынущ.

Унафэм ипкъ иткIэ ирагъэкIуэкIа къэхутэныгъэмкIэ хуитыныгъэр зеинур езы КъБКъУ-ращ.

ШУРДЫМ Динэ.

ЩIалэгъуалэ грант зэхьэзэхуэхэр ежьащ

Урысей Федерацэм ЩIалэгъуалэ IуэхухэмкIэ и къэрал къулыкъущIапIэм жылэмрэ жылагъуэ зэхэтыкIэмрэ егъэфIэкIуэным хуэунэтIауэ иджыблагъэ къыхилъхьащ ныбжьыщIэхэм я проектхэм я зэхьэзэхуэ. 2022 гъэм гъатхэпэм и 1-м щегъэжьауэ и 30 пщIондэ екIуэкIыну зэпеуэм хыхьэнухэм Iэмал яIэнущ сом мини 5-м къыщыщIэдзауэ мелуанрэ ныкъуэм нэс къахьыну.

ЗЭХЬЭЗЭХУЭМ хыхьэну Iэмал яIэщ зэпеуэм къыхилъхьа унэтIыныгъэ пщыкIутхум языхэзым хуэкIуэ проект утыку къизылъхьэну, зи ныбжьыр илъэс 14 - 35-м иту Урысейм зэпымыууэ щыпсэу и цIыхухэм. Псалъэм папщIэ, щIалэгъуалэм Iэмал хъарзынэхэр яIэщ мы Iуэхугъуэхэм ехьэлIа я гупсысэр зэгъэпэщарэ мардэ пыухыкIам иту зэпеуэм и къызэгъэпэщакIуэхэм я пащхьэ иралъхьэну: «Iэмалхэр къызэгъэпэщ», «Ущыпсэу щIыпIэр зыхуей-зыхуэныкъуэхэмкIэ къызэгъэпэщ», «ЦIыхухэр зэкъуэгъэувэ!», «Хъумэ!», «Дуней гъунапкъэншэ», «ЩIыуэпсыр хъумэ», «Жылагъуэр къызэщIэIэтэ!», «Гъэгушхуэ!», «Узытет дунейм хуэсакъ», «Ущыпсэу хэгъэгур щIэрыщIэу къызэIух», «Узыншэу щыт», «Зыщумыгъэгъупщэ», «Нэхъыщхьэм тепсэлъыхь», «ДызэщIыгъущ», «Уэ уи закъуэкъым» фIэщыгъэ гъэщIэгъуэнхэр зиIэ проектхэр.

Зэхьэзэхуэр зэрекIуэкIынур пэIудзауэщ: абы ухыхьэн щхьэкIэ грант жыпхъэ пыухыкIам ит «Урысейм и щIалэгъуалэр» Iуэхум узэрыхэтынумрэ проект бгъэхьэзырамрэ къызэгъэпэщакIуэхэм яIэрыбгъэхьэн хуейщ.

ХъыбарегъащIэр ягъэхьын ипэ къихуэу, зэпеуэм хэтынухэм Iэмал имыIэу ар зэрекIуэкIыну щIыкIэхэр зыубзыху методикэ чэнджэщхэм, къигъэув Iуэхугъуэхэм нэсу зыщагъэгъуэзапхъэщ. Ауэ, нэхъыщхьэу къыхэгъэщыпхъэр щIалэгъуалэм утыку кърахьэ проектхэр 2022 гъэм и накъыгъэ мазэм щегъэжьауэ 2023 гъэм и мэлыжьыхь пщIондэ ягъэзэщIэн зэрыхуейщ.

Зэпеуэр зытеухуар зэпкърахын мурадкIэ УФ-м ЩIалэгъуалэ IуэхухэмкIэ и къэрал къулыкъущIапIэм интернетым щиIэ напэкIуэцIым, «ВКонтакте» жыхуиIэм, щызэхиша гупым деж нэтын занщIэ щригъэкIуэкIынущ, къызэгъэпэщакIуэхэр щIалэгъуалэм щепсалъэу, упщIэ зиIэхэм жэуап щратыжу. Гъатхэпэм и 11-м проектхэр зэрызэбгъэпэщынум тещIыхьауэ «ПхъэIэпэхэр» фIэщыгъэр зыгъуэта ныбжьыщIэ уэршэрыр ирагъэкIуэкIыну я гугъэщ. Проектхэм елэжь щIалэгъуалэм щыуагъэ къыхамыгъэкIыу ар и кIэм нагъэсын папщIэ зызыщахъумапхъэхэм гу лърагъэтэнырщ апхуэдэ фIэщыгъэ псалъэмакъым щIратар. Абы къищынэмыщIауэ, зэхьэзэхуэр здекIуэкIым къэрал къулыкъущIапIэм «ЩIэныгъэ жылэ» зыфIища грант зэпеуэри къыхилъхьэнущ.

Зэхьэзэхуэм теухуа хъыбарыр нэхъ убгъуауэ къэзыщIэну хуейхэр Къэбэрдей-Балъкъэр РеспубликэмЕгъэджэныгъэмкIэ, щIэныгъэмрэ щIалэгъуалэм я IуэхухэмкIэ и министерствэм мы телефонымкIэ щыщIэупщIэ хъунущ: 8(8662) 42-28-17.

ШХЬЭЩЭХУЖ Инал.

Лъэпкъ Iущыгъэ:

УзымыIэтыну къудамэм утемыувэ.

Экономикэ Политикэ

Махуэку

Кавказ Ищхъэрэ Жылагъуэ Iуэху

Брунейм и псэукIэ телъыджэр

Нобэ нэхъ гъунэгъуу зэдгъэцIыхуну ди мурад къэралыр дунейм нэхъ зыщызыужьа, экономикэ лъэрызехьэ зиIэу къалъытэ Брунейрщ.

БОРНЕО хытIыгум зыщызыубгъуа къэралыр 1363 гъэм Бетатар Аванг сулътIаным иухуауэ жаIэ. Хъыбар къекIуэкIымкIэ, иужькIэ Мухьэмэд Щихъ зыфIэзыщыжа Бетатар дунейр зригъэлъагъуу зэхэзекIуэрэ пэт, псыежэх мыцIыху къыхуэзати: «Бару нах!» - жиIэри кIиящ. ЩIыналъэм цIэ хуэхъуари а псалъэрщ. «Мыбдежырщ» - къикIыу хуагъэфащэ. КъухьэпIэ лъэныкъуэм къэралыр къезыгъэцIыхуар абы 1550 гъэм щыIа урым дунеяплъэ Вартемэ Лодовикэщ.

ЗэрыжытIауэ, нобэрей Брунейр дунейм нэхъ бей дыдэу тет къэралхэм хабжэ. ХытIыгур еуфэбгъу сулътIанхэм я зым Австралием къриша баобаб жыгхэм. ЩIыналъэр зэрыцIэрыIуэхэм хохьэ абы иубыд щIыпIэм и процент 70-р цIыхуIэ зэмыIуса, уэшхым къигъэкIа мэзу зэрыщытыр. Езы къэралыр IыхьитI мэхъу, я зэхуакум Малайзиер дэту. Лейуэ гъунапкъэр зэпамыупщIын щхьэкIэ, зы Iыхьэм икIыу адрейм зыунэтIхэр нэхъыбэм брамхэмкIэ зокIуэ.

Брунейм и экономикэр езыгъэфIакIуэр щIыдагъэмрэ газымрэщ. Къэрал унафэр зыщIыр пащтыхьырщ: къулыкъур адэм къыIэщIокIри, къуэм Iэрохьэ.

Къэралым цIыхуу исым я Iыхьэ щанэр щыхьэрым щопсэу. Адрейхэр - щIыдагъэ къыщыщIах къалэхэмрэ къуажэхэмрэ.

Брунейр муслъымэн къэралщ, абы фадэ щащэркъым икIи къыщыщIагъэкIыркъым. Зепхьэу укъалъагъуми, фIы щIэпхынукъым. Фадэ уефэнри кхъуэл пшхынри хабзэкIэ ядэркъым, наркотик зыщэм укIкIэ тезыр тралъхьэ.

Мы къэралым ахъшапщIэ (налог) щыхахыркъым, цIыхубэм пщIэншэу ират зыхэпсэукIыпхъэ куэд. ЩIэныгъэри медицинэри пщIэншэщ, ипотекэм процент тралъхьэркъым. Узыншагъэм текIуадэ Iэзапщlэр къэралым и пщэ зэрыдэлъым и нэщэнэ гъэщIэгъуэнщ, псалъэм папщIэ, Сингапурым операцэ ущащIын хуейуэ къыщIэкIмэ, абы и уасэр Брунейм зэрыритынур. Нэгъуэщl къэралым узэрыщеджэ ахъшэри къэрал жыпым йокI, уеблэмэ щхьэгъусэмрэ бынхэмрэ зэрылъагъун папщIэ зэпач гъуэгуанэм текIуадэри къэралым ирет. Апхуэдиз мылъку дэнэ абы къыздрихыр жыпIэмэ, газымрэ щIыдагъэмрэ уэру зэращэрщ.

Брунейм укъызэригъэуIэбжьхэм ящыщщ абы дэ дызэса автобусхэм хуэдэ дыдэу, псым тет таксикхъуафэхэр зэрыщыкуэдыр. Зэрыщыту псым тет къалэхэри яIэщ. Псалъэм папщIэ, мафIэс къэхъуамэ, абы хуэпIащIэр мафIэсыр зыгъэункIыфI кхъуафэщ, машинэкъым.

Брунейр егъэлеяуэ щIыналъэ Iэуэлъауэншэщ. Гугъу узыдехьынкIи хъунур благъуэхэмрэ (крокодил) аргъуейхэмрэщ. Езыхэр зэрышэчыгъуейм нэмыщI, абыхэм узхэри кърахьэкI. Блэхэри щымащIэкъым.

Сыт хужаIэр цIыхухэм фIыуэ ялъагъу Брунейм и сулътIан Болкиах Хьэсэнэл?

2010 гъэм абы и мылъкур доллар мелард 20-м нэсу хъыбар ягъэIуащ. 1984 гъэм иухуа сэрейм текIуэдащ доллар мелуан 400. Абы и инагъыр метр зэбгъузэнатIэ 200000-м нос. Зэреджэр «Нурул Iиман» жиIэущ. Сэрейм хэтщ пэш 1788-рэ, хьэмэм 257-рэ, цIыху 5000-м папщIэ хьэщIэщ, нэмэзыщI 1500-м ятещIыхьа мэжджыт, машини 110-рэ зыщIэхуэ гуэщ. Абы нэмыщI, сулътIаным иджыри сэреищ иIэщ. ЗэрысулътIаным нэмыщI, абы ехь премьер-министрми, мылъку Iуэхухэмрэ шынагъуэншагъэмкIэ министрхэми я къулыкъухэр.

ЗэрыжаIэмкIэ, Брунейм и сулътIаным машинэ псынщIэхэр зэхуехьэс. ДыщыуэнкIи мэхъу, ауэ 2020 гъэм абы иIэт машинэ 3000 - 7000 хуэдиз.

НэщIикIыжым ирихьэлIэу сулътIаным тхьэмыщкIэхэм тыгъэ яхуещI, абы токIуадэ доллар мелуан 20-м нэс. Илъэс блэкIам нэщIикIыж тыгъэ зыхуащIахэм хиубыдащ къэралым цIыхуу исым и процентитхур: нэрыбгэ 21454-рэ. Тыгъэхэр зэбгрызытыкI гуп 85-м хэтхэм я къалэнщ щхьэж къылъысыр псынщIэу Iэригъэхьэну.

СулътIан куэдым ещхьу, Болкиахи мылъку ипхъынкIэ ирегъэлей. Тетыгъуэр илъэс 50 щрикъум, абы Джейсон Майкл зэрыригъэблэгъа къудейм тригъэкIуэдауэ щытащ доллар мелуан 17. Зэрыщыту дыщэрэ мывэ лъапIэкIэ къищIыкIа и кхъухьлъатэм уардэунэ къыхищIыкIауэ жыпIэ хъунущ. И Iыхьлыхэмрэ ныбжьэгъухэмрэ яхуищI тыгъэхэм псори зэхэту тригъэкIуэдауэ къалъытэ доллар мелард 17-м нэс. Псалъэм папщIэ, и пхъум къыщалъхуа махуэм доллар мелуани 100 зи уасэ кхъухьлъатэ иритащ.

ЩIыуэпс дахэ зиIэ Брунейм турист куэд къришэлIэфынут, ауэ жэщ нэгузегъэужьыпIэрэ фадэрэ зэрыщымыIэм дунеяплъэхэр Iуегъэщт.

Узбекистаным щагъэув фильмхэр

Иужьрей зэманым цIыху куэд дехьэх Узбекистаным щытраха фильмхэм. УрысыбзэкIэ зэрагъэувым, езыхэри СССР-м къыпхыкIа мусльымэн лъэпкъыу зэрыщытым къыхэкIыу Кавказым щыщхэм ахэр къухьэпIэм щытрахахэм япэ щрагъэщ къохъу.

«НЫСЭ телъыджэ», «ПIалъэкIэ псэлъыхъу», «Мазэм щыпсэу адэ», «Гуращэм и Iэплiэ» - куэд мэхъу цIыхухэм ягу къинэжа узбек фильмхэр. Лъагъуныгъэм, нысашэм, мылъкум, напэм, лъэпкъ хабзэм, диным къыхэзэрыхь мыхъумыщIагъэхэм - нобэ ди хъуреягъкIэ щытлъагъу къэхъукъащIэхэр хагъэхъуэу хэтщ узбекхэм ди нэгу зэрырагъэужь теплъэгъуэхэм. Артистхэр зэрылъагъугъуафIэм, ущытрагъэукIэ гугъу узэрыхъэ, гупсысэ хьэлъэ къызэрыралъхьэ, зэрышыхэм узбек фильмхэр нэгузыужь щIэщыгъуэ ящI, дэри апхуэдэ гуэр диIэрэт жыугъэсэу.

Узбекистаным кино щытрахын зэрыщIадзэрэ куэд щIащ. 1897 гъэм Ташкент щагъэуваауэ щытащ япэ фильмыр. 1920 гъэхэм Бухъэра къалэм япэрей теплъэгъуэ нэгузыужьхэр щагъэхьэзырын щIадзащ. 1925 гъэм дунейм къытехьа «ЛIэныгъэм и азэн джапIэ» фильмыр нобэрей псалъалъэкIэ «боевик» зыфIащыкъ хуэдэт. «Вестерн» фильмхэм шу хъыжьэхэмрэ индеецхэмрэ дагъэлъагъумэ, Узбекистаным щагъэувхэм «истерн»-кIэ уеджэну яхуэфащэт, хъыджэбз дахэхэр, сэрей гъэщIэрэщIахэр, пщащэ ягъэкIуасэхэр куэду зэрыхэтым къыхэкIыу.

А илъэс дыдэм ежьа кинотех гъуазджэм Ташкент зыщиужьын щIидзэри, «Ишанкули» мыдрисэр щылажьэ унэм Азие Курыт псом цIэрыIуэ щыхъуа «Шарк Юлдузи» киностудиер къыщызэIуахауэ щытащ. 1936 гъэм абы къэралым хабзэкIэ къыфIищащ «Узбекфильм» цIэр.

А лъэхъэнэм пхагъэкIыну зыхуей гупсысэкIэм ипкъ иткIэ, ягъэув теплъэгъуэ псоми къудамитIу загуэшырт: зыр - пасэрей хабзэхэм ебэнырт, адрейр - «къуэкIыпIэ гъэщIэгъуэн» мыхьэнэм хуагъакIуэрт.

Зауэ нэужь лъэхъэнэм цIэрыIуа хъуа режиссёрхэм ящыщщ Аббасов Шухрат. «Ташкент щIакхъуэм и къалэщ» (1968), «Уэ узеиншэкъым» (1970) фильмхэмкIэ цIэрыIуэ хъуащ а зэманым узбек кинематографыр. Ауэрэ абыхэм къалъэщIыхьащ «Али Бабарэ хъунщIакIуэ 40-мрэ», «Лъагъуныгъэм и хьищэ», «Лъагъуныгъэмрэ гужьгъэжьымрэ», «МафIэ къызыпылъ бэрэбанхэр», къинэмыщIхэр.

Нобэ зыми хужьIэнукъым узбек киногъуазджэр хуэмыху лажьэу. Абы щыцIэрыIуэщ режиссёрхэу Разыков Юсуп, Туйчиев Ёлкин, Шахобиддинов Iэюб сымэ. Иужьрей илъэситхур къапщтэмэ, къэралым и мылъкукIэ фильм 60, уней хъэрычэтыщIэхэм я ахъшэкIэ - 200-м нэс трахащ.

Киногъуазджэм и лэжьакIуэ Абикеевэ Гульнарэ зэреплъымкIэ, узбек IэщIагъэлIхэр Индием доплъей. «Бжыгъэр фIагъым токIуэ» хабзэм темыту пхужыIэнукъым. 2008 гъэм Узбекистаным къыщащтащ «Лъэпкъ сериалхэр» программэр, абы елэжь киностудиер Ташкент дэтщ.

Я бээмрэ я хабзэмрэ зэрахъумэжын Iэмалу кинор къызэрагъэутэмкIэ узрагъэхъуапсэми, узбекхэм ягъэува фильмхэми мымащIэу яхэтщ дагъуэ зыхуащIхэр, «кIэи пэи зимыIэхэр». Сыту пIэрэ абы и щхьэусыгъуэр? ИщхьэкIэ зи цIэ къитIуа Шахобиддинов Iэюб зэрыхуигъэфащэмкIэ, нобэкIэ Узбекистаным ахъшэшхуэ зэтыхуэдэ фильм щытрахыркъым. Уеблэмэ языныкъуэ режиссёрхэм доллар мини 10 нэхъэ нэхъыбэ зытемыхуэдэ теплъэгъуэ къызэрыкIуэ дыдэхэр ягъэув. Ар зэреплъымкIэ, абы и щхьэусыгъуэр апхуэдэ фильмхэм текIуэдар къыщIэкIыжыныкIи зэрыхъунущ. ЦIэрыIуэ зыщI фильмым артистым фейдэшхуэ къыхуихьыркъым, сыту жыпIэмэ, режиссёрхэм абыхэм ахъшэшхуэ иратыфыркъым. Езы артистхэми нэхъыбэ къалэжьын папщIэ, зэуэ фильм зыбжанэм хохьэри, мыхьэнэ зимыIэ теплъэгъуэ зэщхь гуп ягъэув. Езы кино утыкури зэчиишхуэ зыбгъэдэмылъ артистхэм якудащ. Режиссёрыфlхэр я фильмхэм илъэситI-щыкIэ елэжь хабзэщ. Ахъшэ зэрамыIэм къыхэкIыу, мыбыхэм лэжьыгъэр мазищым ягъэхьэзырри йокъэж. Аращ Iэзагъ зыбгъэдэмылъ артистхэр ягъэджэгун хуей щIэхъур.

Лэжьэгъэ зыщIэхэм дагъуэ къызыхуагъуэтыжыф щхьэкIэ, дэ а гъугум иджыри дытехьакъым. Ди республикэм киностудие нобэ-пщэдей къыщызэIуах жаIэурэ, зы лIэщIыгъуэр иухри, адрейм щIидзащ.

Ди газетым и ныбжьэгъуфI

ЦIыхум хэлъыфынкIэ хъуну хьэл-щэн дахэ куэдым: цIыхугъэ лъагэм, зэхэщIыкI куум, пэжыгъэ нэсым, псэ къабзагъэм – и цIэр ирапх ди тхыгъэ кIэщIыр зытеухуа нэхъыжьыфIым. Ар Ислъэмей къуажэм щыпсэу, зи Iуэхущlафэ дахэхэмкIэ, и гъащIэ купщIафIэмкIэ жылагъуэм цIэрыIуэ щыхъуа Щомахуэ Мухьэмэдщ.

Бахъсэн щIыналъэм хыхьэ Къызбрун ЕтIуанэ (иджы Ислъэмей) къуажэм 1939 гъэм къыщалъхуащ Мухьэмэд. Мэкъумэшыщlэ бынунагъуэшхуэм къыщыхъуа щIалэр гуащIэдэкI лэжьыгъэм щIапIыкIащ, абы зыпыIуимыдзу, адэ-анэм зэрызащIигъакъуэм гупсэхугъуэ кърииту къэтэджащ. Езым зэрыжиIэмкIэ, лэжьыгъэращ цIыхум и хьэл-щэнхэм ящыщ куэд зэтезыгъэувэр, и зэманыр илъытэрэ и гурылъ псоми зэрыхунэсын ерыщагъи къыхэзылъхьэр.

Курыт школыр ехъулIэныгъэкIэ 1958 гъэм къиуха нэужь, Мухьэмэд Бахъсэн къалэм дэт «Мэкъумэштехникэ» зэгухьэныгъэм щылэжьащ, иужькIэ дзэм ираджэри, илъэсищкIэ къэралым къулыкъу хуищIащ. А къалэныр фIыщIэ пылъу зэфIиха нэужь, Щомахуэр хунэсащ и гу лъащIэм щихъумэ хъуэпсапIэр, щIэныгъэ нэхъыщхьэ зэгъэгъуэтыныр, нахуапIэ щIыным. 1964 гъэм ар щIэтIысхьащ КъБКъУ-м и химие факультетым икIи ехъулIэныгъэ иIэу къиухащ. IэщIагъэлI щIалэм лэжьэн щыщIидзащ проводник нықъуэхэм къыхащIыкI Iэмэпсымэхэр щащI заводым (НЗПП), иужькIэ химик нэхъыщхьэу ирагъэблэгъауэ щытащ Къэбэрдей-Балъкъэрым и токсикологие лабораторэм. Абы лэжьыгъэр щызэтригъэувэри, аргуэру заводым къигъэзэжауэ щытащ.

БлэкIа лIэщIыгъуэм и 80 гъэхэм я пэщIэдзэм Мухьэмэд лэжьащ Москва дэт, спорт щыгъынхэр щад, къэхутэныгъэхэр щрагъэкIуэкI фабрикэм и унафэщIым и япэ къуэдзэу, Къэбэрдей-Балъкъэрым иужькIэ къыщызэIуахa абы и къудамэм и пашэу. ИужькIэ ар илъэс куэдкIэ щыIащ «Кристалл» щIалэгъуалэ спорт комплексым, абы и тхьэмадэм и къуэдзэ къалэныр игъэзащIэу.

Пщэрылъ къыхуащI сыт хуэдэ Iуэхури, щытхъу пылъу дапщэщи зэфIигъэкIащ IэщIагъэлI Iэзэм. Лэжьыгъэм щызыIэригъэхьэ ехъулIэныгъэхэм мызэ-мытIэу къапэкIуащ щIыхь, фIыщIэ тхылъхэр. Мухьэмэд и сурэтышхуэ фIэлъащ Крупскэм и цIэр зэрихьэу Налшык дэта библиотекэм (иджы Мэлбахъуэ Тимборэ и цIэр зезыхьэ Лъэпкъ библиотекэ), ди республикэм и къэхутакIуэ нэхъыфIхэм яхэту. Абы къыхуагъэфэщащ дамыгъэ лъапIэхэри.

Зи лэжьыгъэ IэнатIэм хьэлэлу пэрыта, и щIэныгъи, и зэфIэкIи къэралым и ехъулIэныгъэм хуэзыгъэпса Щомахуэ Мухьэмэд мы зэманым пенсэм кIуами, зэи Iуэхуншэ хъуркъым. Ар жыджэру хэтщ республикэм, къалащхьэм щекIуэкI жылагъуэ Iуэхухэм, ядолажьэ пенсионерхэм, лэжьыгъэм и ветеранхэм я зэгухьэныгъэхэм, нэгъуэщIхэми.

«Адыгэ псалъэ» газетым и ныбжьэгъуфIыр усэ тхыным дехьэхри, ди щIэджыкIакIуэхэм ядогуашэ и къалэмыпэм къыпыкI тхыгъэхэмкIэ. Нобэрей къыдэкIыгъуэм тыдодзэ Щомахуэм ЦIыхубзхэм я махуэшхуэм хуэщIа и хъуэхъур. Нэхъыжьыфlым дэри дохъуэхъу и гъащIэм хэт бзылъхугъэхэр хуэузыншэну, и унагъуэм, абы къихъуэ щIэблэм я насып куэд илъагъуну.

ТАМБИЙ Линэ.

ЩОМАХУЭ Мухьэмэд

Гъатхэ хъуэхъу

Ди цIыхубзхэм я дахагъыр,
Я Iущагъыр пхуэIуэтэнкъым,
Ар ди шыпхъухэщ, ди анэ дыщэщ,
Ди щхьэгъусэщ, лъэпкъ гъэкIуатэщ!
Бынунагъуэр зыгъэгушхуэр,
Анэ Iущырщ, зи бзэр IэфIырщ,
ФIыщIэу щыIэр зэтхьэлIэнур
Япэу арщи, шэч хэмылъ!
Нобэ махуэр насыпышхуэщ,
Псом ди дежкIи гуфIэгъуэшхуэщ,
Нобэ хуэдэу махуэ къэскIэ,
Нэмысышхуэ фэ къыфлъос!
Гугъу фадехьми, нэрылъагъущ
Фи бын цIыкIухэм я быныжхэм,
Губзыгъагъэу ябгъэдэлъыр -
Куэд фи фIыгъэщ, ди цIыхубзхэм.
Анэ гуапэщ, шыпхъущ, щхьэгъусэщ!
Гъатхэ дахэу а махуэшхуэм
ФIыгъуэу пылъыр пхужыIэнкъым,
Зы къэкIыгъи дунейм теткъым,
А лъэхъэнэм къэмыушу.
Гъагъэу, пщIыпщIу ар щыслъагъукIэ,
Гур дыхохъуэ, лъэри щIокI,
СеIэ-сепхъуэу, къарум хэхъуэу,
Гъатхэ махуэм ещхьу сохъу!
Удз дахащэхэр къэгъагъэу,
Уэси мыли къыщыткIуж кIэ,
Уэрэд дахэхэр кърашу,
Къуалэбзухэр къытхуокIуэж.
Я псэупIэр къалъыхъуэжу,
Гужьеяуэ къалъэтыхь.
ГъащIэм къарет дэрэжэгъуэ,
Узэкъуэтым, ар IэфIыпсщ.
Гъатхэм ещхьу, фыщIэращIэу,
Ди цIыхубзхэр фытхуэпсэу,
Гуныкъуэгъуэ зы фимыIэу,
Фи унагъуэм, щIэблэ дахэм
ГуфIэгъуэшхуэ ядэфлъагъуу,
Илъэсищэ къэвгъэщIэну
Ди Тхьэ лъапIэм сыфхуолъэIу.
Сэ фэр папщIэ сымыувыIэу,
Жэщи махуи сыхъуэхъуэнущ,
А си хъуэхъухэм ящыщ куэди,
КъывэхъулIэмэ, гур хэхъуэнущ.
Хъуэхъуу щыIэм я нэхъ лъапIэр,
ЗыщIэр ди Тхьэрщи, ар хьэкъщ.
НэхъыфI дыдэу
ар зэхъуэхъухэм
Япэ фитщи, хэлъкъым шэч.
ЖызмыIэфу къэна псори,
Алыхьышхуэм къыфхупищэ,
Узыншагъэ быдэ фиIэу
КъэвгъэщIэну илъэсищэ!

Зихуэдэ щымыIэ гъэтIылъыгъэхэр

Налшык къалэ мы махуэхэм щокIуэкI курыт щIэныгъэ щызрагъэгъуэт IуэхущIапIэхэм епха музейхэмрэ Хэку зауэшхуэм теухуа гъэлъэгъуэныгъэхэмрэ я зэхьэзэхуэр. Зауэм, лэжьыгъэм, IэщэкIэ зэщIэуэзэда къарухэмрэ хабзэхъумэ IэнатIэхэмрэ я ветеранхэм и Налшык къалэ зэгухьэныгъэм къыхилъхьа жэрдэмыр ЕгъэджэныгъэмкIэ къалэ IуэхущIапIэм диIыгъащ. Зэхьэзэхуэм гъэщIэгъуэн куэд утыкум кърилъхьащ, дэтхэнэри гуимыхужу, гъэсэныгъэмрэ щIэныгъэмкIэ мыхьэнэшхуэ яIэу. Ауэ зихуэдэ щымыIэ гъэтIылъыгъэхэр зиIэ еджапIэхэр къыхэкIащ, ахэр зэрызэхэлъ, зэрахъумэ, еджэныгъэм зэрыхалъхьэ и лъэныкъуэкIэ хуабжьу хьэлэмэт къыпщыхъуу.

НАЛШЫК къалэ дэт, Тамбий Пагуэ и цIэр зезыхьэ 24-нэ курыт еджапIэм и музейр къэпщытакIуэ гупым зрагъэпщэн яIакъым, апхуэдизкIэ ар музей щIэныгъэм и жыпхъэм иту, абы къигъэув мардэхэм тету къызэгъэпэща хъуати. Къэбэрдей-Балъкъэрым и щыхьэрым «ЩIыхьым и къалэ» цIэ лъапIэр къызэрыхуагъэфащэрэ илъэс 12 щрикъум ирихьэлIэу еджапIэм къызэригъэпэща гъэлъэгъуэныгъэм хэлът Хэку зауэшхуэм и лъэхъэнэм ди щIыналъэм щекIуэкIа зауэ гуащIэм щыщ теплъэгъуэхэр къызыхэщ сурэтхэр, хьэпшыпхэр, зауэлIхэм я дэфтэрхэр, дамыгъэхэр, фIыщIэгуапэ тхылъхэр. Дэтхэнэ зы хьэпшыпми къиIуатэм, ар зытеухуам узыщыгъэгъуазэ тхыгъэ кIэщIхэр ящIыгъут, зытепсэлъыхь Iуэхугъуэхэри къыщыхъуа зэманым тещIыхьауэ зэкIэлъыгъэкIуат. КъэпщытакIуэхэм я пащхьэ кърагъэлъхьа гъэлъэгъуэныгъэр Хэку зауэшхуэм и илъэсхэр ди щIыналъэм и тхыдэм щыщ зы Iыхьэу, лIыхъужьыгъэкIэ гъэпсауэ, лъэхъэнэм и дамыгъэу къызэрынар къызыхэщ псалъэмакъ купщIафIэкIи къызэщIэкъуэжат.

Зэпеуэм хыхьам и лэжьыгъэм хуэфащэ пщIэ хуищIыну къалэн зиIахэм псом нэхърэ нэхъ гукъинэж ящыхъуар зи гъащIэри зи дунейри лъэпкъ зэхэщIыкIыр къэIэтыным, адыгэ IуэрыIуатэр тхыжауэ щIэблэм къахуэгъэнэным тележьа узэщIакIуэм, щIэныгъэ, жылагъуэ, къэрал лэжьакIуэ нэсу дунейм тета Тамбий Пагуэ (1873-1928гъ.гъ.), и цIэм епха хьэпшыпхэмрэ Iэмэпсымэхэмрэт. ФIэщщIыгъуейщ зы адыгэ узэщIакIуэ и щIэин, къыщIэна хъугъуэфIыгъуэ псори къызэщIиубыдэу адыгэ хэгъэгухэм музей щыгъэтауэ, плIанэпэ зиIэ щыIэу. УзэщIакIуэм и цIэр зезыхьэ еджапIэм абы хуэфащэ пщIэр наIуэ ищIащ и фэеплъыр зэрихъумэмкIэ. Музейм ущрихьэлIэнущ Тамбийхэ я лъэпкъымрэ пыухыкIауэ Пагуэ и унагъуэмрэ щыщ цIыхухэм я нэгур къызытещ сурэтхэм, абыхэм ирагъэкIуэкIа лэжьыгъэмрэ къызэранэкIа IуэхущIафэхэмрэ щыхьэт ятехъуэ тхыдэ икIи архив тхылъымпIэхэр, узэщIакIуэм и IэдакъэщIэкIхэр щызэхуэхьэса тхылъхэр, нэгъуэщI фIыгъуэ куэди.

Мыбдеж къыщыхэгъэщын хуейщ адыгэ узэщIакIуэм и цIэр курыт еджапIэм фIэщыныр зи жэрдэму, 2012 гъэм еджапIэм и унафэщIу щыта Ачмыжь Светланэ и цIэр. Абы и фIыгъэ хэлъщ Тамбий Пагуэ теухуауэ щыIэ къэхутэныгъэхэм еджапIэр зэрыдихьэхам, архивхэр, уней гъэтIылъыгъэхэр, къэхутэныгъэхэр щIапщытыкIыу зэрыхуежьам. Илъэс бжыгъэм и кIуэцIкIэ зэхуахьэса щIэныгъэр зыхуэбгъэдэн щымыIэ гъэтIылъыгъэ телъыджэу нобэ къалэ еджапIэм иIэщ.

ЕджапIэ музейм и унафэщIыр адыгэбзэмрэ лъэпкъ литературэмкIэ егъэджакIуэ Къэрэгъул Лерэщ. ЕгъэджакIуэмрэ еянэ классым щIэс абы и гъэсэн цIыкIухэмрэ къэпщытакIуэ гупыр дэзыхьэх хъыбар гъэщIэгъуэнхэмкIэ Тамбий Пагуэ и гъащIэмрэ и дуней тетыкIамрэ теплъыхьащ, хъугъуэфIыгъуэщым щIэлъ хьэпшыпхэми щагъэгъуэзащ. ИпэжыпIэкIэ жыпIэмэ, узэщIакIуэм теухуауэ еджапIэ музейм и гъэтIылъыгъэхэм къэрал хъумапIэхэр иригушхуэну гъэщIэгъуэнщ.

Апхуэдэу къэпщытакIуэ гупым гулъытэ хэха хуищIащ еджакIуэхэм, егъэджакIуэхэмрэ гъэсакIуэхэмрэ, унафэщIхэм «Налшык ЩIыхьым и къалэщ» гъэлъэгъуэныгъэмрэ Тамбий Пагуэ и фэеплъым епха хьэпшыпхэмрэ ныбжьыщIэхэм я зэхэщIыкIым хаухуанэу, хэкупсэу къэгъэтэджыным хуэгъэпсауэ зэрыщытым. ИщхьэкIэ къыщыдгъэлъэгъуа Iуэхугъуэхэм теухуа къэхутэныгъэхэр еджакIуэхэм щIэх-щIэхыурэ ирагъэкIуэкI, щIэнIуатэхэр зэхашэ, гъэлъэгъуэныгъэхэр щIэуэ къыкъуэкIа тхылъымпIэхэмрэ хъыбархэмкIэ къагъэщIэрэщIэж.

Зэпеуэр музей лэжьыгъэм и пщIэр къэIэтыным хуэгъэзами, щIалэгъуалэм Хэкум хуиIэпхъэ лъагъуныгъэр къызэщыгъэуным, абы къыщыжын, ар хъумэн икIи лъытэн зэрыхуейм хуэунэтIащ. Абы и IуэхукIэ жыпIэмэ, зи къэралыгъуэр илъэси 100 ирикъу Къэбэрдей-Балъкъэрым и щIэблэр зэрыбгъэсэн гъуэмылэ телъыджэхэр щыIэщ, ар хэIущIыIу щIын, утыку къишэн фIэкIа къэплъыхъуэн щымыIэу.

ШУРДЫМ Динэ.

Зыпхъумэжыфмэ, лъэпкъ цIыкIу щыIэкъым

«Махуэку» къыдэкIыгъуэм щызыхуэдгъэувыж къалэнхэм язщ зи псэукIэм дыщымыгъуазэ лъэпкъхэмрэ щIыналъэхэмрэ зэдгъэцIыхуныр. Нобэ апхуэдэ мурад худиIэщ цыджанхэм.

УРЫСЕЙМ дызэрыт зэманым цыджан 200000 щыпсэууэ къалъытэ, ауэ а бжыгъэр фIыуэ хуэгъэфэщащ, сыту жыпIэмэ, цыджанхэр къыхэтхыкIыныгъэхэм щыхэмытыр нэхъыбэщ. Абы ищIыIужкIэ, шынэурэ нэгъуэщI лъэпкъыу зезыгъэтххэри гъунэжщ.

Къэралым и тхыдэ напэкIуэцI зыхэдмыщIыкIхэм яхыубжэ хъунущ 1933 гъэм цыджанхэр Мэзкуу къыдагъэIэпхъукIауэ зэрыщытар. ЗэрыжаIэмкIэ, абы щхьэусыгъуэ хуэхъуар 1930 гъэхэм гъаблэшхуэ дуней псом зэрыщекIуэкIарщ. Езыхэр зэрызэджэж «рома» лъэпкъым а илъэсыр ягу къинэжащ леишхуэ къазэрытехьамкIэ. Цыджанхэр хуит ящIыртэкъым Мэзкуу, Бытырбыху хуэдэ къалэшхуэхэм километри 100 нэхърэ нэхъ пэгъунэгъуу щытIысыну. ЗдагъэIэпхъуэр езыхэм хухаха КъухьэпIэ Сыбырым щыщ къуажэхэрт.

Махуэ 12-кIэ екIуэкIащ цыджанхэм я ишыгъуэр. 1933 гъэм бадзэуэгъуэм и 10-м Iуэхур зэфIэзыгъэкIа къулыкъущIэм къалэныр зэригъэзэщIамкIэ ОГПУ-м и унафэщI Ягодэ Генрих хуитхырт: «Хъыбар узогъащIэ цыджанхэр Мэзкуу дэгъэIэпхъукIын Iуэхуу мэкъуауэгъуэм и 28-м зыщIэддзар бадзэуэгъуэм и 9-м зэрыдухамкIэ. А пIалъэм кърикубыдэу унагъуэ 1008-рэ, цIыху 5470-рэ, абыхэм ящыщу цIыхухъуу 1440-рэ, цIыхубзу 1506-рэ, сабийуэ 2524-рэ дгъэIэпхъуащ. А псори Томск пэгъунэгъу лэжьакIуэ къуажэхэм, къызыхэкIа лъэпкъым елъытауэ щыдгъэтIысащ».

Къэралым щыщ адрей цIыхухэми ещхьу, цыджанхэми лей нэхъ ин къащытехьауэ къалъытэр 1937 гъэрщ. Щхьэусыгъуэ къыхуалъыхъуэн хуейуэ къамылъытэххэу, зэрыцыджан къудейм щхьэкIэ, ахэр «узыхуэсакъыпхъэхэм» хабжэрти, минипщI бжыгъэкIэрэ, суди трамыщIыхьу, занщIэу тутнакъэщ лагерхэм яшэрт. 1926 гъэм екIуэкIа къыхэтхыкIыныгъэм ипкъ иткIэ цыджанхэм я бжыгъэр 6000 хъууэ щытамэ, 1937 гъэм ирихьэлIэу къэнэжар мини 2,2-рэ къудейт. Ари ябзыщIыжри, пэжыр къыщыщIэщар 1990 гъэрщ.

Я къежьапIэкIэ цыджанхэр Индием щыщ лъэпкъщ. Езыхэр щыпсэу щIыпIэм елъытауэ, зэмыщхьу зоджэж. Къафэр, джэгур, уэрэдыр, театрыр мыбыхэм къыдалъхуу. ЗэрыхуагъэфащэмкIэ, дунейм щыцIэрыIуэ лъэпкъ къафэ куэдым я лъабжьэр цыджанхэм я щэнхабзэм йокIуэлIэж. Апхуэдэщ фламенкэри, балкан лъэпкъхэм я уэрэд макъамэхэри.

Куэдым яцIыху икIи фIыуэ ялъагъу Урысейм илъэс 75-рэ хъуауэ щылажьэ, Сличенкэ Николай зи унафэщIу щыта, цIыху 70 зыхэт цыджан театрыр. Зэман дэкIри, Вахтанговым и цIэр зезыхьэ театр училищэм цыджан студие къыщызэIуахауэ щытащ абыхэм я фIыгъэкIэ.

ЕджапIэ щIэсу, лэжьапIэ Iуту ущримыхьэлIэкIэ, мы лъэпкъым къыхэкIахэм дзыхь яхуэпщIыну тыншкъым, дауи. Арагъэнщ сыт хуэдэ къэралми цыджанхэр гугъу щIыщехьыр. Ауэ абыхэм ящыщхэр лъаIуэрэ куэзырыдзу фIэкIа ди хъуреягъкIэ зэрыщыдмылъагъум къикIыркъым цыджанхэм цIыху зызыузэщIа къахэмыкIауэ. Ахэр ди щIыпIэм имысу е дымыцIыхуу аркъудейщ. А гупсысэм и щыхьэту 1979 гъэм Бланк Александр игъэува «Цыджан» фильмым нэхърэ нэхъ щапхъэфI ухуейкъым. СССР-м цIыхуу исым цыджанхэм ятеухуауэ яIэ гупсысэр ихъуэжауэ щытащ а лэжьыгъэ телъыджэм.

Аращи, шэч къыщIытепхьэн щыIэкъым цыджанхэм щIэныгъэ зыбгъэдэлъ интеллигентхэри, щэнхабзэр хъумэным зи гуащIэ тезыгъэкIуадэ IэщIагъэлIхэри зэракуэдым. 2005 гъэм «цыджан барон» зыфIэзыщыжа, Молдавием щыпсэу Черарь Артур и лъэпкъэгъухэр зэщIикъуэу «Цыджан пащтыхьыгъуэ зэкъуэт» иухуэну хэтащ. АрщхьэкIэ, жыжьэ нэсакъым.

ИпэжыпIэкIэ цыджанхэм зэи езыхэм я къэралыгъуэ яIакъым, ауэ сыт щыгъуи я лъэпкъым къыдекIуэкI хабзэм зэкъуимыгъэхуу игъэпсэуащ. Ара къыщIэкIынщ абыхэм я къарур къыздикIыр. Дэнэ щыпсэуми, зызымыхъуэж лъэпкъ хьэлым и цIыхур къехъумэ. Зы лъэныкъуэкIэ, абы цыджанхэм «лъэпкъ хуит» цIэ лейр къакIэригъэпщIащ, ауэ ардыдэм къыхэкIкIэ, лэжьапIэ щамыгъуэтыр нэхъыбэщ.

НобэкIэ Урысейм цыджан 200000 фIэкIа имысу жаIэ щхьэкIэ, ищхьэкIэ зи гугъу щытщIа Сличенкэ Николай а бжыгъэр фIыуэ хэгъэщIауэ къилъытэу щытащ. Кърым къудейр къапщтэмэ, абы щыпсэу цыджанхэм я нэхъыбэр тэтэру ятхащ. Европэм мелуан 40-м нэс ису хуагъэфащэ, Индием - мелуан 300-м нэс.

«Махуэкум» и къыдэкIыгъуэр зыгъэхьэзырар **ЧЭРИМ Марианнэщ.**

ХьэІупэ Джэбрэlил ягъэлъапlэ

Бэрбэч ХьэтІутІэ и цІэр зезыхьэ Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым иджыблагъэ щагъэлъэпІащ зи ныбжьыр жьантІэгъэфІэ дахэм хыхьа, композитор цІэрыІуэ, Урысей Федерацэмрэ Адыгэ Республикэмрэ гъуазджэхэмкІэ щІыхь зиІэ я лэжьакІуэ, КъБР-м и цІыхубэ артист, УФ-м и Композиторхэм я зэгухьэныгъэм и саугъэтым и лауреат, Къандур Мухьэдин и саугъэтым зыхуагъэфэща ХьэІупэ Джэбрэlил.

«МАЗАЕМ и 20-м композитор, адыгэ макъамэ гъуазджэм и классик цІэрыІуэ ХьэІупэ Джэбрэlил и ныбжьыр илъэс 80 ирикъуащ. Ныбжьыр дахэми, гурыщІэ къабзэм ар гукІи пкъыкІи жьы ищІыркъым, сыт щыгъуи жанщ, гупсысэмрэ гушыІэмрэ и Іэпэгъущ», - жаІэ ХьэІупэ зыцІыхухэм.

ЩІыпІэнэ Аслъэн и цІэр зезыхьэ Лъэпкъ центрым къызэригъэпэща пшыхьым хэтащ КъБКъУ-м и ректорым и къалэнхэр зезыгъэзащІэ Алътуд Юрэ. Абы зэрыжиІамкІэ, ХьэІупэ Джэбрэlил зи зэфІэкІыр пкъыгъуэбзу зэхэт, зи гупсысэр щхьэхуитыгъэ... [see page] зи ІэдакъэщІэкІхэр щІэщыгъуэ цІыху закъуэтІакъуэхэм языхэзэщ. «Ди лъэпкъым насып Тхьэм къритати, Джэбрэlил хуэдэ цІыхукІэ диІэт. А нэхъыфІыр пцІыхуныр, ар уи псэлъэгъуу щытыныр, и ІэдакъэщІэкІхэм ущыгъуэзэныр, и псалъэ зэхэпхыныр пщІэщ», - жиІащ Алътудым.

УнафэщІым ХьэІупэ Джэбрэlил зэхилъхьа псынщІэрыпсалъэхэр зэрыт тхылъ фафІитІ тыгъэу иритащ, абы пэмыплъа тхьэмадэр игъэгуфІэу. Ар гурыІуэгъуэт: Джэбрэlил и псынщІэрыпсалъэхэр зэрылъагъуу ээи зыщыІэ къыщытехуатэкъым.

«ХьэІупэ Джэбрэlил гъэщІэгъуэн къытщызыщІыр абы Тхьэм къритауэ бгъэдэль зэчийм и закъуэкъым. Ар дунейпсо макъамэ гъуазджэм и лъэхъэнэщ. Абы и цІыхуфІагъым, зэхэдз имыІэу цІыкІуми инми гуапэу зэрыхущытым уехъуэпсэн хуэдэщ, апхуэдизкІэ узыІэпешэри», - къыщыхигъэщащ и псалъэм Дунейпсо Адыгэ Хасэм и тхьэмадэ Сэхъурокъуэ Хьэутий.

«Илъэс щэ ныкъуэ нэхърэ нэхъыбэ хъуащ сэ Джэбрэlил зэрысцІыхурэ. Апхуэдиз илъэсым къриубыдэу бгъэныбжьэгъу цІыхум и дуней тетыкІэри, и гупсысэкІэри, и гум ихъыкІри къыумыщІэнкІэ Іэмал иІэкъым. КІыхьу утепсэлъыхьыфынущ, куэди пхужыІэнущ. Ауэ, сэ зы Іуэхугъуэ закъуэм нэхъ тегъэщІапІэ - зи гупсысэкІэр хуабжьу къэпІэмэт Джэбрэlил щыху пэжщ. УигъэлъэхъуэнуІ! ФегупсысабЇ» - жиІащ философие щІэныгъэхэмкІэ доктор Хьурей Феликс.

Пшыхьым икІыхьагъкІэ университетым и къудамэ зэмылІэужьыгъуэхэм щІэныгъэ щызэзыгъэгъуэт ныбжьыщІэхэр Джэбрэlил и усэхэм къеджащ, абы и усэбзэм хэлъ къарум едаІуэ псори иумэхъуу.

ГушыІэкІэ гъэнщІа, гупсысэкІэ гъэкууа псалъэу Джэбрэlил а пшыхьэщхьэм жиІар щІалэгъуалэм щІэх ящыгъупщэжынкъым. «ЩІалэгъуэр напІэ дэхьеигъуэщ, си ныбжьэгъу цІыкІухэ! Фыпсэу, фыгупщІэ, дунейм и ІэфІыр зыхэфщІэу фытет, цІыхур фІыуэ фльагъу! Си гъащІэр макъамэм естащ, абы хузиІэ лъагъуныгъэри щІэблэм хэслъхьэну сыхущІэкъуащ икІи сыхущІегъуэжакъым. Фэри фызыхущІемыгъуэжын гъуэгур къыхэфх, фызэмыплъэкІыжуи фрикІуэ!» - игъэІущащ пшыхьым и кІэухым щІалэгъуалэр ХьэІупэ Джэбрэlил.

ШУРДЫМ Динэ.

Зэрыщlадзэжу хэщlыныгъэ ягъуэт

«ЕсэнтІыгу» (ЕсэнтІыгу) - «Спартак-Налшык» (Налшык) - 0:0. ЕсэнтІыгу. «Ессентуки Арена» стадион. Гъатхэпэм и 7-м.

Судьяхэр: Шамарэ (Дон Іус Ростов), Брагин, Малахов (тІури Мэзкуу).

«ЕсэнтІыгу»: Маммадов, Шэкэм (Айвазянц, 51), Исайкин, Хьэсанэ, Бурков, Фролов, Саттарлы (Таларов, 78), Дзасохов, Нурахмедов, Иванченкэ (Карапетян, 69), Дзауров (Блиадзе, 78).

«Спартак-Налшык»: Къардэн, КІэдыкІуей, Шумахуэ З., Шумахуэ И., Сындыку, Дэхъу, Жангуразов (Бажэ, 73), Бенедык (Бахъсэнокъуэ, 53), Къумыкъу, ЛІуп (Гугуев, 73), Бэчбо.

Дагъуэ къыхуащІащ: Иванченкэ, Дзауровым, Къумыкъум, Фроловым, Дэхъум, Шэкэмым, Шумахуэ З., Айвазянц, Шумахуэ И., Исайкиным.

Джэгум къыхахуащ Исайкиныр.

УРЫСЕЙ Федерацэм футболымкІэ и етІуанэ дивизионым и Япэ гупым 2021 - 2022 гъэхэм щекІуэкІ зэхьэзэхуэм и гъатхэ-гъэмахуэ лъэхъэнэ зэІущІэхэм щІадзащ. Абы хыхьэу блыщхьэм «Спартак-Налшыкыр» ЕсэнтІыгу къалэм щыІущІащ зэпеуэм и иужь дыдэ увыпІэм щыщыт щІыпІэ командэм.

Зэман кІыхькІэ официальнэ зэІущІэхэр езымыгъэкІуэкІа футболистхэм щтэІэщтаблэу зэпэщІэтыныгъэр ирагъэжьащ. ПэщІэдзэ дакъикъэхэм джэгур нэхъыбэу щекІуэкІыр губгъуэм икурт.

ЗэІущІэм и япэ Іыхьэм и ныкъуэр блэкІауэщ командэхэм жыджэрагъ гуэр къагъэлъагъуэ щыхъуар. Япэу къыхэжанык Іащ хэгъэрейхэр - Нурхамедовым «Спартак-Налшыкым» и штрафноим пэмыжыжьэу къыхита топым щхьэкІэ Къардэным и гъуэмкІэ иригъэунэтІащ «ЕсэнтІыгум» и футболистхэм ящыщ зым. АрщхьэкІэ къаруушхуэІуэ зрита топыр щхьэпрылъэтащ.

Дакъикъэ зыбжанэ нэхъ дэмыкІыу налшыкдэсхэр гупышхуэу егъэрыкІуащ хэгъэрейхэм я гъуэм. «ЕсэнтІыгум» и гъуащхьэхъумэхэм яІэщІэкІауэ штрафноим ихьа къудей Къумыкъу Ислъам джэлащ. КъигъэпцІэну мурад иІауэ судьям къилъытэри ди гъуащхьэхъумэныкъуэм дагъуэ къыхуищІащ.

КъыкІэлъыкІуэуи зыбжанэрэ «Спартак-Налшыкыр» ипэкІэ кІуэтащ. АрщхьэкІэ бжыгъэр къызэІуахыным пэгъунэгъу хъуртэкъым - топыр гъуэм жыжьэ дыдэу блэлъэтырт е есэнтІыгудэсхэм я гъуащхьэхъумэхэм ебгъэрыкІуэныгъэр пасэу къызэпаудырт.

ЗэІущІэм и япэ Іыхьэм и иужьрей дакъикъэхэм ящыщ зым ди щІалэхэм Іэмалыф І яІащ бжыгъэр къызэІуахыну. Угловой къыхатам иужькІэ хэгъэрейхэм я гъуащхьэтетым топыр къыхуэмыубыду ІэщІэцІэфтыжащ. ЛІуп Ислъам пэгъунэгъуу ар къехуэхыжащ, ауэ гъуэм дыхьэным сантиметр бжыгъэ фІэкІа имыІэжу губгъуэм икумкІэ кІуэцІрихуащ «ЕсэнтІыгум» и гъуащхьэхъумэм.

Загъэпсэхуу къихьэжа нэужьи командэхэм джэгукІэ дахэ къагъэлъэгъуакъым. Шынагъуэншэ егъэрыкІуэныгъэ закъуэтІакъуэкІэ зэхъуэж мыхъумэ, зэпэщІэтыныгъэм и нэхъыбэр щекІуэкІыр джэгупІэ губгъуэм икурт.

54-нэ дакъикъэр екІуэкІыу ди щІалэхэм къыкІэлъыкІуэ дагъуэр къыхуащІащ. Шумахуэ Заур хабзэм къемызэгъыу къигъэувыІащ япэ ищауэ ди гъуэмкІэ зыунэтІа хэгъэрейхэм я футболистыр. Абы кърикІуа штрафноим «ЕсэнтІыгум» зыри кърихыфакъым.

Куэд дэмыкІыу хьэщІэхэр ипэкІэ кІуэтащ. ЕгъэрыкІуэныгъэм хэту топыр къыІэрыхьауэ Маммадовым и гъуэм хуэкІуэ джэгум къыхыхьагъащІэ Бахъсэнокъуэр еІунщІри, ириудащ Исайкиным. Хабзэр къызэпызыуда иужьрейм судьям дагъуэ къыхуищІащ. Штрафноим еуащ Дэхъур, арщхьэкІэ хэгъэрейхэм ягъэува «блыным» топыр къигъэлъеижащ.

ЗэІущІэм хухаха зэман нэхъыщхьэр иухыным дакъикъитху нэхъыбэ имыІэжу «ЕсэнтІыгур» зы цІыхукІэ нэхъ мащІэу къэнащ. Апхуэдэ щІэщхъур и командэм къыхуихьащ къыкІэлъыкІуэу топджэгу мардэр къызэпызыуда Исайкиным. ЕтІуанэ дагъуэм иужькІэ ар судьям джэгум хихуащ.

Зы цІыхукІэ нэхъыбэ пэтми, къэнэжа зэманым «Спартак-Налшыкым» бжыгъэм зригъэхъуэжыфакъым. ЗэІущІэ пщыкІуийм иужькІэ, очкоиплІ фІэкІа имыІэу зэхьэзэхуэм и турнир таблицэм и иужьрей увыпІэм щыт «ЕсэнтІыгум» къыкІэлъыкІуэ текІуэныгъэ мащІэр и унэ щызыІэригъэхьащ. Гъатхэ-гъэмахуэ лъэхъэнэм и япэ зэІущІэм «Спартак-Налшыкым» япэ очкоитІыр щыфІэкІуэдащ.

ЕтІощІанэ джэгугъуэм и адрей зэІущІэхэм мыпхуэдэ бжыгъэхэр къарикІуащ: «**Биолог-Новокубанск**» (Прогресс) - «**Мэшыкъуэ-КМВ**» (Псыхуабэ) - **2:1**, **СКА** (Дон Іус Ростов) - «**Дружба**» (Мейкъуапэ) - **1:0**, «**Динамо**» (Ставрополь) - «**Анжи**» (Мэхъэчкъалэ) - **2:3**, «**Легион-Динамо**» (Мэхъэчкъалэ) - «**Форте**» (Таганрог) - **1:1**, «**Алания-2**» (Владикавказ) - «**ТІуапсы**» (ТІуапсы) - **1:4**, «**Ротор-2**» (Волгоград) - «**Кубань-Холдинг**» (Павловская) - **0:0**. Новоросийск и «**Черноморец**»-мрэ Песчанокопскэм и «**Чайка**»-мрэ я зэІущІэр гъатхэпэм и 23-м ягъэІэпхъуащ.

КъыкІэлъыкІуэ джэгугъуэр «Спартак-Налшыкым» и унэ щригъэкІуэкІынущ. Гъатхэпэм и 13-м абы къригъэблэгъэнущ Прогрессым и «Биолог-Новокубанск»-р.

ЖЫЛАСЭ Замир.

Урысей Федерацэм футболымкІэ и етІуанэ дивизионым и Япэ гупым зэхьэзэхуэр зэрыщекІуэкІыр

Командэхэр	Дж.	Къ.	З.	ФІ.	Т.	О.
1. СКА	**19**	**15**	**2**	**2**	**34-10**	**47**
2. «Чайка»	18	13	3	2	44-10	42
3. «Динамо» Мх	19	12	5	2	33-10	41
4. «Форте»	18	10	7	1	31-14	37
5. «Анжи»	19	10	3	6	28-16	33
6. «Кубань Холдинг»	19	9	5	5	23-16	32
7. «Черноморец»	18	8	4	6	30-20	28
8. «Спартак-Налшык»	**19**	**6**	**9**	**4**	**18-12**	**27**
9. «Легион Динамо»	18	6	6	6	22-13	24
10. «ТІуапсы»	19	7	2	10	22-29	23
11. «Биолог-Новокубанск»	18	6	4	8	25-22	22
12. «Динамо» Ст	19	5	5	9	25-30	20
13. «Мэшыкъуэ-КМВ»	19	5	4	10	28-29	19
14. «Ротор-2»	19	4	5	10	17-31	17
15. «Дружба»	19	3	6	10	12-28	15
16. «Алания-2»	19	1	4	14	16-56	7
17. «ЕсэнтІыгу»	**19**	**1**	**2**	**16**	**8-70**	**5**

«Адыгэ цІыкІухэм» я дерс щІэщыгъуэхэр

Анэдэлъхубзэр щІэблэм яІурылъу къэгъэхъуным, бзэр хъумэным, хуэфащэ пщІэрэ гулъытэрэ хуэщІыным хуэгъэзауэ лажьэ «Адыгэ цІыкІу» Іуэхущ ІапІэм щызэфІах лэжьыгъэхэм нэхъ ипэІуэкІэ фыхэдгъэгъуэзауэ щытащ. Налшык къалэм и сабий гъэсапІэ №38-мрэ узыншагъэр щрагъэфІакІуэ «Дельфин» центрымрэ я психолог, «Адыгэ цІыкІу» гупжьейм я егъэджакІуэ икІи гъэсакІуэ Къармэ-Мэздэгу Іэсият цІыкІухэм я дерсхэр щІэщыгъуэ ящещІ, республикэм и щэнхабзэм, гъуазджэм, бзэм хэлъхьэныгъэхэр хуэзыщІ, адыгэ лъэпкъ шхыныгъуэхэм хуэІэзэхэр я дерсхэм иригъэблагъэурэ. Гуапэщ гупжьейм и щІэупщІэм, абы екІуалІэхэм я бжыгъэм зэрыхэхъуэр.

ГУПЫМ я лэжьыгъэр ящызыгъэпсынщІэ, щІэщыгъуэ ящызыщІ, чэнджэщкІэ къахуэщхьэпэ цІыху щхьэхуэхэр зэрыщыІэр гуапэщ. Инстаграм напэкІуэцІым щыцІэрыІуэ, зи лэжьыгъэхэр хэІущІыІу щыхъуа куэд гупым сэбэп къахуэхъумэ яфІэфІу къахуоблагъэ. ЩІэблэм хуэгъэза лэжьыгъэм хэлъхьэныгъэ хуэщІын Іуэхум апхуэдэу цІыхухэр къазэрыпэджэжыр гуапэщ икІи щхьэпэщ.

Техникэм я зэманым къэхъу иджырей сабийхэр бзэм дебгъэхьэхын щхьэкІэ дерсхэм бгъэдыхьэкІэ щхьэхуэкІэ убгъэдыхьэу нэхъ гъэщІэгъуэну бухуэн хуейщ, иджырей щІэблэр къызэрыдэмыхьэхыгъуафІэр къэплъытэу. Зэпымыууэ щІэм лъыхъуэ Къармэ-Мэздэгу Іэсият и лэжьыгъэм сабийхэр нэхъ тегушхуауэ анэдэлъхубзэм ирипсэлъэным хуэщІа Іэмал, джэгукІэ зэмылІэужьыгъуэхэр къыщигъэсэбэп зэпытщ. Аращ цІыху щхьэхуэхэр кърригъэблагъэурэ и дерсхэр нэхъ хьэлэмэту щІиубзыхур, сабийхэм щІэщыгъуэ ящыхъун хуэдэу. Щапхъэ зытрах, ехъулІэныгъэ зиІэ цІыкІуи ини къригъэблагъэурэ дерс щІэщыгъуэхэр икІи гукъинэжхэр къыхузэрагъэпэщ. Апхуэдэу цІыкІухэм я хьэщІащ пщафІэ Іэзэ Инстаграм напэкІуэцІым зи шхыныгъуэхэр хэІущІыІу щызыщІ адыгэ пщащэ жыджэр Хьэлыщх Алинэ, Налшык къалэм и гимназие №4-м и еджакІуэ, къэфакІуэ гупым я бэрэбэнауэ МэщкІуашэ Алим, адыгэбзэмкІэ егъэджакІуэ, гупым я анэдэлъхубзэ дерсхэр мазэм зэ щІэщыгъуэу езыгъэкІуэкІ, Налшык къалэ администрацэм щэнхабзэмкІэ и управленэм Кэнжэ къуажэм ЩэнхабзэмкІэ щиІэ унэм и методист, арджэн щыкІэм хуэІэзэ пщащэ адыгэпсэ Тэтэр Іэминэ, адыгэ хабзэм фІыуэ щыгъуазэ, кІэн джэгу адыгэ джэгукІэм сабийхэр хэзыгъэгъуэза, кІэн уанэр езыр-езыру зыгъэхьэзыра щІалэщІэ Гугъуэтыж Артур, сымаджэр япэу дэІэпыкъуэгъу хуей щыхъукІэ хуащІэхэм, медицинэ Іэмэпсымэхэр къызэрыбгъэсэбэпынум зи дерсыр тезыухуа, зи ІэщІагъэкІэ фельдшер адыгэ пщащэ Мэлей Аминэ сымэ, нэгъуэщІхэми.

Сабийхэр иджырей Іэмэпсымэхэм - компьютерхэм, планшетхэм, телефонхэм щыдихьэха ди зэманым мыпхуэдэ дерсхэр цІыкІухэм щІэщыгъуэ ящымыхъункІэ Іэмал иІэтэкъым. ХьэщІэхэм джэгу щІыкІэм тету сабийхэр ІэщІагъэ, адыгэ джэгукІэ гъэщІэгъуэнхэм, ди лъэпкъ шхыныгъуэхэм я гъэхьэзырыкІэм щыгъуазэ щащІа дерсхэр зи гупсысэ зэрымыубыда гъэсэнхэм я деж гукъинэж зэрыщыхъуари къэлъытэгъуейщ. Гупжьейм екІуалІэ цІыкІухэр адыгэбзэкІэ ягъэпсалъэурэ ягъэджэгу, усэ цІыкІухэр ирагъащІэ, диктант ирагъэтх, ма къамэхэм ирагъэдаІуэ, къагъафэ, хабзэм теухуа Іуэхугъуэхэм, дауэдапщэхэм гулъытэхэр хурагъэщІ. «Эльбрус» тхылъ тедзапІэм и редактор Мэлей ФатІимэ къыдигъэкІа адыгэ хьэрфылъэхэм я Іэрытххэр сабийхэм тыгъэ къахуищІауэ къагъэсэбэп. Усэ къеджэнымкІэ зэпеуэхэм щытекІуэхэр ягъэпажэ, саугъэт цІыкІухэр тыгъэ хуащІурэ. Псом хуэмыдэу цІыкІухэм ягу ирихьа тыгъэхэм ящыщщ мы илъэсыр зи гъэ къаплъэн теплъэ иІэу ягъэхьэзыра адыгэ хьэлыуэхэр. Къармэ-Мэздэгу Іэсият Инстаграмым щиІэ напэкІуэцІым я дерсхэм ящыщ пычыгъуэхэр, я лэжьыгъэхэр, адыгэбзэкІэ усэ къеджэ сабийхэм я видеохэмкІэ ядогуашэ. А напэкІуэцІым Іэ щІэзыдзхэм, гупым екІуалІэхэм я бжыгъэм кІуэ пэтми зэрыхэхъуэм къегъэлъагъуэ я лэжьыгъэр пщІэншэ зэрымыхъур. КІэщІу жыпІэмэ, я лэжьыгъэ псори зытеухуэжар сабийхэр темызашэу нэхъ гъэщІэгъуэну, щхьэпэу я зэманыр зэрырагъэкІуэнырщ.

Сабийр цІыкІуху анэдэлъхубзэр яІурыплъхьэмэ, абы и ІэфІагъым дебгъэхьэхмэ, езыхэми къащІэхъуэну щІэблэр а псом хуагъэсэнущ. Аращи, «Адыгэ цІыкІухэр» щызэхуэс гупжьейр бзэщІэкъу, хабзэ мыгъэкІуэд жыхуаІэ щІэблэм хуэдэ диІэну, а Іуэхум адэкІи къыпызыщэну гугъэ уэзыгъэщІщ.

ТЕКІУЖЬ Заретэ.

Псоми йофІэкІ

Интернетым и TVIL.RU турист сайтым Урысейм зи псыр шыугъэ гуэл нэхъ дахэ дыдэр къэхутэным теухуауэ иригъэкІуэкІа къэпщытэныгъэхэм къызэрыхэщамкІэ, Тамбукъаныр бжьыпэр иубыдащ.

АР къызэрыунэхурэ илъэс 700 хъуауэ, хы ФІыцІэмрэ Каспий хымрэ зэпищІэу Кавказ кърушхэм къеуалІэу ижь-ижьыжкІэ щыІа Сармат хышхуэм щыщу къэнауэ хуагъэфащэ. Тхыдэм къызэрыхэщыжымкІэ, мы гуэлыр зыбжанэрэ игъущыкІащ, арщхьэкІэ зэман дэкІри, щІэрыщІэу къилъэдэжащ. Нобэ Тамбукъан хэлъ хущхъуэгъуэр зыгъэкІуэдын псы къыхэлъадэркъым, кърушыпс къэткІуамрэ уэшхыпсрэ мыхъумэ. ЩІыпІэ зыбжанэм и деж бжьамий хэту, псы хущхъуэ къыщІэшыпІэхэм къикІ псыри занщІэу хаутІыпщхьэ.

Иужьрей илъэс зыбжанэм гуэлым ит псыр къыдокІуейри ихъуреягъыр зэщІещтэ. ЩІэныгъэлІхэм зэрыжаІамкІэ, апхуэдэ щытыкІэри псым хэлъ хущхъуэгъуэм зыкІи зэран хуэхъуакъым. Мыбы и лъащІэм щІэлъ сульфид ятІэр гъуэтыгъуейуэ къалъытэ. Ар сэбэпышхуэщ лъакъуэ, къупщхьэ узхэмкІэ.

ШЭРЭДЖ Дисэ.

Мейкъуапэ удэтуи уолъагъу

ТІыбгэ зи фІэщыгъэ Іуащхьэр Адыгэ Республикэм щыІэщ. Метр 3064-рэ и лъагагъщ абы. Кавказ биосферэ мэзкъуэдым и къэухьым хохьэ. Нэхъ пыухыкІауэ жытІэмэ, Щхьэгуащэ ищхьэхэмкІэ къыщыхэлъадэ МэлкІапэ псы бгъунж цІыкІум и къежьапІэхэмкІэ щыІэщ. ТІыбгэ и бгъуапІэу и нэхъ ІуплъапІэр Мейкъуапэ удэтуи уолъагъу.

ЛЪАХЭХУТЭХЭМ я нэхъыбэм зэрытрагъэчыныхьымкІэ, щыпІэцІэр адыгэбзэм хэт псалъэхэу «тІы», «бгы» - хэм къатехъукІащ. КърагъэкІри «тІыхэм я лъагапІэ», «тІыхэм я шытх», «тІы кІапэм хуэдэу кІэщІ» мыхьэнэхэр аращ, езы Іуащхьэмрэ абы къедза шытхымрэ кърушбжэнхэм я зекІуапІэу ижь-ижьыж лъандэрэ зэрыщытым къыхэкІыу.

Къыхэгъэщыпхъэщ, фІэщыгъэр абазэбзэмрэ убыхыбзэмрэ «зызыубгъуа» мыхьэнэм хуэкІуэу хэт къэпсэлъыкІэхэм хуэкІуэу къэзылъытэхэри зэрыщыІэр, езы бгыр ищхьэхэмкІэ зэкІэщІэкІуэтауэ зэрыщытым къыхэкІыу.

Іуащхьэр Кавказ биосферэ мэзкъуэдым и щІыналъэм зэритым а лъэныкъуэмкІэ альпинистрэ туристу щызекІуэм я бжыгъэр куэду егъэмащІэ. Ар и щхьэусыгъуэщ адрей лъагапІэхэм уахуэзышэ лъагъуэхэм узыщрихьэлІэ зыгъэпсэхупІэ зыкъизыххэм хуэдэ мы щІыпІэм зэрыщумылъагъуми. ЩыІэр мэзхъумэхэм я унэ цІыкІу зыбжанэщ.

ЩІыуэпсыр фІыуэ зылъагъухэр щыхьэт зэрытехъуэщи, Адыгэ Республикэм и Іуащхьэ нэхъ лъагэхэм ящыщу ТІыбгэ зи фІэщыгъэр къэбгъэІурыщІэныр адрейхэм елъытауэ куэдкІэ нэхъ тыншщ. Ауэ щыхъукІи, ар зэбгъэхъулІэн папщІэ, альпинистхэм зэрахьэ Іэмэпсымэхэм хуэди ухуейкъым.

ТІыбгэ дэкІ туристхэм хаша лъагъуэхэм ящыщу нэхъ щызекІуэгъуафІэу къалъытэр Щхьэгуащэ и псыхъуащхьэхэм зыщизыгъэзэгъа Гъуазэрыплъ къуажэ цІыкІум укъыдэкІыу, псышхуэм телъ лъэмыжым узэпрыкІрэ «Кавказ» турбазэм ухуэкІуэжу, МэлкІапэ псыр къыщыщІидзэхэмкІэ бунэтІыжмэщ.

Мыбдежым ущытохьэ Іэбагъуэ хъупІэм ухуэзышэ лъагъуэу зи кІыхьагъыр километр 11-м нэблагъэм. Ар къызэнэкІыным туристхэм, я нэхъ мащІэрауэ, ику иту сыхьэти 6-м къыщыщІэдзауэ сыхьэти 8-м нэблагъэ ирагъэхь.

ХъупІэм и нэзым узэрихутэу, зэуэ уи нэгу къыщІоувэ ТІыбгэрэ Іэбагъуэрэ я щыгу щхьэщыІэтыкІахэм къакІэрыщхьэхукІыу зыкъезыгъэзыхыжа джабэ нэкІухэм я тхыцІэжьхэри, МэлкІапэ зэрызэхэлъэдэж псы къуэпсхэр къызыдэунэхукІ къуэ куу цІыкІухэри, мэзкъуэдым и хъумакІуэхэм я хэщІапІэу лъэныкъуэкІэ къыщыІэгъуа унэри.

АдэкІэ ТІыбгэ и щыгум уихьэну уи мурадмэ, кърурш бжэнхэм щыхаша лъагъуэу адэкІэ-мыдэкІэ къыщылъагъуэхэм, туристхэм зэрагъэунэхуауэ, утемыкІмэ нэхъыфІщ. Езы псэущхьэхэм, зэрыгурыІуэгъуэщи, абдежым зыкъыщыппэщІагъэхуэнукъым, гъуазэу я Іэтащхьэм гу къызэрыплъитэу ахэр псынщІэ дыдэу лъэныкъуэкІэ Іуишынущи.

Мыри гъэщІэгъуэнщ. Тхыдэ мыжыжьэм къызэрыхэщыжымкІэ, Адыгэ Республикэм и мызакъуэу, КъухьэпІэ Кавказ псом, туризмэм зыщиужьын щыщІидза лъэхъэнэм (1936 гъэм къыщыщІэдзауэ), япэ дыдэу къыщагъэунэхуауэ щыта лъагъуэщ ТІыбгэ бгым ублэзышу Сочэ лъэныкъуэмкІэ щыІэ Къуэбыдэ щІыпІэ телъыджэм унэзышэсу щыІар.

КЪУМАХУЭ Аслъэн.

Ди газетым и къыкІэлъыкІуэ номерыр пщэдей къыдэкІынущ.

Редактор нэхъыщхьэ ЖЫЛАСЭ Заурбэч

Редколлегием хэтхэр:
ЖьэкІэмыхъу Маринэ (унафэщІ-редактор), **Ширдий Маринэ** (унафэщІ-редактор), **Къаншокъуэ Эллэ** (жэуап зыхь секретарь), **Къардэн Маритэ, Къумахуэ Аслъэн, НэщІэпыджэ Замирэ, Чэрим Марианнэ, ЩхьэщэмыщІ Изэ.**

Езыгъэтхахэр
«Адыгэ псалъэ» газетыр КъБР-м и Парламентымрэ Правительствэмрэ ирагъэтхащ (учредителхэр).

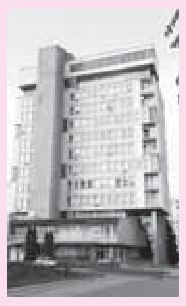

КъыдэзыгъэкІхэмрэ редакцэмрэ я хэщІапІэр
360030, Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэ, Налшык къалэ, Лениным и уэрам, 5

ТЕЛЕФОНХЭР: редактор нэхъыщхьэм, секретарым - 42-56-19; унафэщІ-редакторхэм - 40-48-54, 40-06-33; жэуап зыхь секретарым - 42-22-82; секретариатым - 42-22-66.
КЪУДАМЭХЭМ: политикэмкІэ, жылагъуэмрэ лъэпкъ ІуэхухэмкІэ - 42-22-86; къуажэ гъащІэмрэ экономикэмкІэ - 42-57-59; щэнхабзэмкІэ - 42-75-36; егъэджэныгъэмрэ щІэныгъэмкІэ - 40-15-31; хъыбарыщІэхэмрэ спортымкІэ - 42-22-88, 42-60-53, 42-22-89; зэдзэкІакІуэхэм - 42-21-88; корректорхэм - 42-60-27; ЭВМ-м и операторхэм - 42-22-84; компьютер ІэнатІэм - 42-26-41; сурэттеххэм - 42-75-78, 42-63-64.

Теддзэ тхыгъэхэм къыщыхьа бжыгъэхэм, къыщаІэта Іуэхугъуэхэм я пэжагъымкІэ ахэр зытхахэм нэсу жэуап яхь. Авторхэмрэ редакцэмрэ я Іуэху еплъыкІэр зэтехуэ зэпыту щыткъым.
Газетыр Іэ тезыдзахэм яхуэхьыныр и пщэ дэлъщ КъБР-м федеральнэ пощт зэпыщІэныгъэхэмкІэ и управленэм.
Тел.: 76-01-28, 76-01-10
Газетыр 2016 гъэм дыгъэгъазэм и 19-м Печатым и хуитыныгъэр хъумэнымкІэ Къэбэрдей-Балъкъэр щІыналъэ ІуэхущІапІэм ПИ №ТУ07-00117-м щІэту ятхащ
Зы илъэсым газетыр 156-рэ къыдокІ 12+
«Издательство «Южный регион» ООО-м щытрадзащ.
357600, Ставрополь край, ЕсэнтІыгу къалэ, Никольскэ уэрам, 5-А

Мы къыдэкІыгъуэм елэжьахэщ: жэуап зыхь секретарым и къуэдзэ **ДыщэкІ Соня**, *корректорхэу* **Инэрокъуэ Азэмэт** *(1, 2-нэ нап.),* **Елмэс ФатІимэ** *(3, 4-нэ нап.). КомпьютеркІэ газетым и теплъэр ящІащ* **Дол Маринэ, Мэлбахъуэ Анжелэ,** *сурэтхэм елэжьар* **Бицу Жаннэщ.**

Номерыр «Адыгэ псалъэм» и компьютер ІэнатІэм щагъэхьэзыращ.
Газетым Іэ традзэн хуейщ сыхьэт 20-м, щытрадзар сыхьэт 20.00-рщ.
Индексыр П 5894 • Тираж 2.106 • Заказ №454